

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΑΣΤΥΦΙΛΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

'Υπό ΤΕΩΡΓΙΟΥ Ι. NAKOY

ΜΕΡΟΣ Ι

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΦΙΛΙΑΣ¹

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Πολλά είναι τὰ ἀπασχολοῦντα τὴν Ἑλλάδα κοινωνικὰ καὶ οἰκονομικὰ προβλήματα. "Ἐν ἐξ αὐτῶν, ἵσως τὸ βασικώτερον τὸ ὅποιον σημαντικὸν ρόλον διαδραματίζει εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας² είναι καὶ τὸ τῆς ἀστυφιλίας.³ Οὗρος είναι νεοελληνικός, σύνθετος ἐκ τῶν λέξεων ἀστυ (πόλις) καὶ φιλία (ἀγάπη). Πλεῖστοι συγγραφεῖς ἔχρησιμοποίησαν ἀλλέως τὸν ὄρον, ὡς «φιλοπολιτεία», «ἀστυφιλισμός», «ἀστισμός», «ἀστυκεντρισμός», «ἀγροφυγία», «ἀγροτικὴ ἔξοδος», «πολισμός», «φυγή» ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον⁴ ἢ τὰ χωρία.

"Ως «ἀστυφιλία» καθορίζεται «ἡ τάσις τοῦ ἀγροτικοῦ (συνήθως) πληθυσμοῦ⁵ χώρας τινός, πρὸς διαρκῆ καὶ μόνιμον ἐγκατάστασιν εἰς ἀστικὰ καὶ βιομηχανικὰ κέντρα». Είναι ἔνα φαινόμενον ἐπαγγελματικῆς ἀλλαγῆς καὶ συνάμα τῆς τεχνικῆς προόδου⁶, μία μετακίνησις πληθυσμοῦ ἐκ τῆς ἀγροτικῆς ζώνης τῶν χωρίων εἰς τὴν βιομηχανικὴν ζώνην τῶν ἀστικῶν κέντρων, δηλαδὴ ἐκ τοῦ πρωτογενοῦς τομέως παραγωγῆς (γεωργία) εἰς τὸν δευτερογενῆ (βιομηχανία) καὶ τριτογενῆ (ύπηρεσία) τομέα.

Εἰς τὴν διεθνῆ ὁρολογίαν ἀπαντᾶται μὲ τὸν ὄρον «οὐρμπανισμός» (ἐκ τοῦ

1. Τμῆμα τῆς παρούσης ἐργασίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἰκονομικὰ αἴτια τῆς Ἀστυφιλίας», ἐδημοσιεύθη εἰς ἐφημερίδα «Ἐλληνικὸς Βορρᾶς» Θεσ/νίκης τῆς 1.3.1964, σ. 9η.

2. B. Βογιατζῆ: Παραδόσεις Ἐφημοσμένης Κοινωνικῆς Οἰκονομικῆς, Θεσ/νίκη 1964, σ. 83.

3. B. Β. Βογιατζῆ: ὡς ἀνωτ., σημ. 2, σ. 77 ἐπ.: I.N. Ξηροτύρη: Ἐπίκαιρα Κοινωνικὰ Προβλήματα, Θεσ/νίκη 1965, σ. 6, 147 ἐπ.: N. Φωτήλα: Κοινωνικὴ Πολιτική, Ἀθῆναι, 1937, σ. 419.

4. B. Β. Βογιατζῆ: ὡς ἀνωτ., σημ. 2, σ. 78 ἐπ.

5. I.N. Ξηροτύρη: ὡς ἀνωτ., σημ. 3, σ. 6.

γαλλικοῦ urbanisme ή urbanisation, προερχόμενος ἐκ τοῦ λατινικοῦ Urbs-is ποὺ σημαίνει πόλις).

Ἐνίστε ὁ ὄρος οὗτος χρησιμοποιεῖται (εἰς τὰ ξένα συνήθως συγγράμματα), οὐχὶ πρὸς ὑποδήλωσιν τοῦ ταυτοσήμου ἐλληνικοῦ ὄρου «ἀστυφιλία», ἀλλὰ τοῦ ὄρου «πολεοδομία» ή «πολεοποίησις»⁶. Οἱ ὄροι οὗτοι (ἀστυφιλία καὶ πολεοδομία) ἀν καὶ κατ' ἀρχὴν δὲν φαίνεται νὰ ἔχουν κοινὰ γνωρίσματα, εἰναι ἐν τούτοις συναφεῖς, διότι ἡ μὲν «ἀστυφιλία» σκοπὸν ἔχει νὰ ἐρευνήσῃ τὰ θέματα τὰ προκύπτοντα ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς μετακινήσεως μέρους τοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰς πόλεις, ἡ δὲ «πολεοδομία» νὰ θεραπεύσῃ τὰ κενὰ τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἐλλειψεως, ἀφ' ἐνὸς χώρου πρὸς κατασκευὴν νέων κατοικιῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου κατοικιῶν, λόγῳ τῆς αὐξούσης συρροής τοῦ πληθυσμοῦ (ἥτοι δημιουργίας ἀγροτικῶν οἰκισμῶν, ἐργατικῶν πολυκατοικιῶν, νέων πολεοδομικῶν σχεδίων προσαρμοζομένων πρὸς τὰς δημιουργηθησομένας καταστάσεις κ.ο.κ.).

Οἱ οἰκονομικὸς χαρακτῆρος (ἐκτὸς τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος, ὁ ὅποιος δὲν ἔχεταί εἶναι ἐνταῦθα) τῆς «ἀστυφιλίας», εἰναι ἡ κίνησις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν πρὸς τὰς πόλεις (μὲν ὅλας τὰς παρεπομένας κοινωνικοικονομικὰς ἐπιπτώσεις, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς μετακινήσεως).

A I T I A

Αἴτια⁷ δημιουργοῦντα «ἀστυφιλικὰ ρεύματα» εἰναι οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικά. "Εντονοι ἐπίσης εἰναι καὶ αἱ ψυχολογικαὶ ἐπιδράσεις, ἐκπεμπόμεναι ἀπὸ τὰς πόλεις — ἡ *vita urbana* (ἡ ζωὴ τῆς πόλεως) ἀνέκαθεν ἥτο ἐλκυστικὸς μαγνήτης διὰ τοὺς κατοίκους τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν, τόσον τῆς χώρας μας ὅσον καὶ ἑτέρων χωρῶν — προσελκύουν τοὺς κατοίκους τῆς ὑπαίθρου, ὡς καὶ αἱ κάκισται οἰκιστικαὶ συνθῆκαι⁸, ἡ ἀνυπαρξία δυνατότητος κοινωνικῆς ἀνόδου, τὸ αἴσθημα μειονεξίας (ἐκ τοῦ λόγου καὶ μόνον ὅτι εἰναι γεωργὸς)⁹ τὸ ὅποιον δημιουργεῖται εἰς αὐτούς, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐν τασιν τῆς «ψυγῆς».

6. Στ. Κ. Πουλοπούλου : Γεωικονομικαὶ "Ερευναὶ καὶ Προγραμματισμὸς τῆς περιφερειακῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, "Αθῆναι 1961, σ. 16, 17 ἐπ.

7. I.N. Ξηροτύρη : ἔνθ' ἀνωτ., σ. 146, 156 ἐπ., ὅπου κοινωνιολογικῶς ἐπὶ τῇ βάσει καὶ ἐμπειρικῶν μεθόδων ἐρευνᾶται τὸ φαινόμενον τῆς «ψυγῆς» ἐκ τῆς ὑπαίθρου, ὡς καὶ τὰ ἀποτελέσματά της.

8. N.A. Φωτήλα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 419.

9. B.L. B. Βογιατζῆ : ὡς ἀνωτ. σημ. 2, σ. 80 ἐπ. τοῦ ίδιου : 'Η ἐπίδρασις τῆς συνδέσεως τῆς Ἐλλάδος μὲ τὴν EOK ἐπὶ τῆς ἀπασχολήσεως καὶ τῶν ἀμοιβῶν, ἀνάτ. ἐκ τοῦ Α' τ. Εἰσηγήσεων τοῦ Β' συνεδρ. τῆς ΕΕΛ. 'Ετ. Οἰκον. 'Επιστημῶν, "Αθῆναι 1963, σ. 10· 'Α. Λέτσα : 'Η ἐξέλιξις τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας, εἰς περιοδ. «Γεωπονικά», τ. 108-109/1963, σ. 144 ἐπ. καὶ 153 ἐπ., ὅπου ἔχεταί ζονται ὀρισμένοι παράγοντες ὀθοῦντες τοὺς ἀγρότας εἰς τὴν «έξοδον» ἐκ τῶν χωρίων των.

Τὰ κυριώτερα τῶν ἀνωτέρω αἰτίων εἶναι :

- I. Ἡ ἔλλειψις ἐργασίας.
- II. Ἡ ἔλλειψις ἀγροτικοῦ κλήρου.
- III. Αἱ μειώσεις τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος.
- IV. Ὁ ἀγροτικὸς ὑπερπληθυσμός.
- V. Ὁ ἐκβιομηχανισμός.
- VI. Ἡ μηχανοποίησις τῆς γεωργίας.
- VII. Αἱ διαφοραὶ γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἡμερομισθίων.
- VIII. Ἡ ἔλλειψις προσανατολισμοῦ τῆς ὑπαίθρου.

I. Ἡ ἔλλειψις ἐργασίας.

Ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς ἐργασίας¹⁰ τῶν κατοίκων τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν (ἢ καὶ εἰς τοὺς κατοίκους μικρῶν ἐπαρχιακῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι μετακινοῦνται πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα), οἵτινες ἀναγκάζονται λόγῳ τοῦ ὅτι αἱ ἐργασίαι τῆς ὑπαίθρου εἶναι ἐποχιακαὶ ἢ ἐκ τῆς χρήσεως μηχανῶν εἰς τὰς καλλιεργητικὰς ἐργασίας νὰ μετοικήσουν εἰς πόλεις (συνήθως βιομηχανικὰς) ὅπου θὰ εῦρουν κατὰ τὴν γνώμην τους, ἀσφαλῆ καὶ κυρίως μόνιμον ἐργασίαν ἔστω καὶ ἐλάχιστα ἀμειβόμενοι.

Ἡ τάσις αὕτη πρὸς μετοίκησιν εἰς τὰ μεγάλα ἀστικὰ καὶ βιομηχανικὰ κέντρα ὀλονὲν καὶ αὐξάνει μὲν ἀποτελέσματα, ἀφ' ἐνὸς τὴν ἀνεργίαν, λόγῳ τοῦ ὅτι δὲν δύνανται νὰ ἀπορροφηθοῦν αἱ διαθέσιμοι ἐργατικαὶ χεῖρες (αἱ ὅποιαι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀνειδίκευτοι), ἀφ' ἑτέρου ἀν ὅχι τὴν μείωσιν, τούλαχιστον τὴν στασιμότητα εἰς χαμηλὰ ἐπίπεδα τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων, λόγῳ πληθύρων ἐργατικῶν χειρῶν (καὶ συνεπῶς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργασίας αὐτῶν) καὶ ἐπίσης τὴν μείωσιν τῆς ἀγοραστικῆς κινήσεως, λόγῳ μειώσεως τῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῶν κατοίκων.

Ἡ «ἀστυφιλία», ὡς ἐκτίθεται ἀνωτέρω, «εἶναι ἐπωφελῆς διὰ τὴν βιομηχανίαν¹¹», ἡ ὅποια εὑρίσκει πληθώραν ἐργατικῶν χειρῶν ἀντὶ παροχῆς ἐλαχίστου ἡμερομισθίου (πολλάκις κατωτέρου τοῦ βασικοῦ) καὶ ὡς ἐκ τούτου μειώνει τὰς δαπάνας παραγωγῆς καὶ καθιστᾶ τὰ προϊόντα διεθνῶς συναγωνίσιμα (π.χ. ἐν τῶν πλεονεκτημάτων τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας εἰς τὸ πλαίσιον τῆς EOK εἶναι καὶ ἡ μικρὰ ἀμοιβὴ ἐργασίας).

Ἡ τάσις αὕτη θὰ ἡδύνατο νὰ περιορισθῇ :

α) Διὰ τῆς δημιουργίας γεωργικῶν βιομηχανιῶν (μικρῶν καὶ μεσαίων)

10. Βλ. ἄρθρον μου : Τὰ οἰκονομικὰ αἴτια τῆς ἀστυφιλίας, ὡς ἀνωτ. σημ. 1, ἐφεξῆς μόνον ἄρθρον μου· Ε. Παπαγεωργίου : Ἡ ἀγροτικὴ Οἰκονομία τῆς Ἐλλάδος, ἀνάτ. ἐκ τοῦ Ι τόμου τῆς M.E.E., σ. 740, 3η στήλη.

11. Δ. Δελιβάνη : Παραδόσεις Ἐφηρμοσμένης Πολιτικῆς Οἰκονομίας, Θεσ/νίκη 1960, β' ἔκδ., σ. 71.

«ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Καλιτσουνάκη, Τόμ. 47ος (1967), Τεῦχ. Α'

εἰς ἀγροτικὰ μέρη¹² (ἀναλόγως τῆς φύσεως τῶν παραγομένων προϊόντων), μὲ ἀποτέλεσμα ἀφ' ἐνὸς τὴν παροχὴν ἔργασίας εἰς τοὺς ἀνέργους τῆς περιοχῆς ἢ εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον τοιαύτην ἢ εἰς αὐτοὺς ποὺ ἡ μέχρι τοῦδε ἔργασία των δὲν ἦτο ἀποδοτική, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀξιοποίησιν τῆς τοπικῆς παραγωγῆς, συμβάλλουσα οὕτω εἰς τὴν τόνωσιν τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς πλέον δυνατῆς ἀξιοποίησεως τοῦ φυσικοῦ τῆς πλούτου.

Λόγῳ δημοσίᾳ τῆς ἐλλείψεως εἰδικευμένων ἔργατῶν διὰ τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν ἔργοστασίων, δύναται νὰ δημιουργηθοῦν προπαρασκευαστικὰ αὐτῶν τεχνικὰ τμήματα (σταδιακὴ κίνησις τοῦ ἔργοστασίου) εἴτε εἰς τὰ ἔργοστασικὰ προστημένα, εἴτε αὐτοτελῆ πρὸς ἀρτιωτέραν ἔξειδίκευσιν αὐτῶν.

β) Διὰ τῆς δημιουργίας ἀγροτικῶν βιοτεχνιῶν καὶ οἰκοτεχνιῶν. Ἡ βιοτεχνία εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς βιομηχανικῆς ὑποδομῆς, εἶναι ἡ ἀσφαλεστέρα βάσις διὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἀφετηρία διὰ τὴν προοδευτικὴν ἐκβιομηχάνισην τῆς χώρας¹³.

γ) Διὰ τῆς ἀναπτύξεως διαφόρων γεωργικῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὅποιαι δύνανται νὰ ἔξασφαλίσουν μίαν ἀνετον ζωὴν εἰς τοὺς ἔργαζομένους εἰς αὐτὰς ἐὰν εἶναι στατικαί, δύνανται δημοσίᾳ νὰ ἔξελιχθοῦν εἰς μεγάλας γεωργίας βιομηχανίας ἐὰν εἶναι δυναμικαί, καὶ

δ) Διὰ τῆς ισοβαθμίσεως βιομηχανίας καὶ γεωργίας, νὰ περιορισθῇ ἡ τεραστία διαφορὰ τῶν ὑψηλῶν ἡμερομισθίων τῆς βιομηχανίας ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν ἐσόδων τῆς γεωργίας ἀφ' ἑτέρου.

II, 'Ἡ ἔλλειψις ἀγροτικοῦ αλήρου¹⁴.

"Ἡ ἔλλειψις ἐπαρκοῦς καὶ καταλλήλου ἀγροτικοῦ αλήρου εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἀγροτικῶν μερῶν, ἔνεκακα τοῦ ὅποιου δυσκόλως ἀντεπεξέρχονται εἰς τὰς βιοτικάς των ἀνάγκας.

Θὰ ἡδύνατο νὰ ἔξαλειφθῇ αὕτη διὰ τῆς καταλλήλου κρατικῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς («ἡ ὅποια ἐπιδιώκει¹⁵ (ἐκτὸς τῶν ἄλλων), τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀγροτῶν καὶ τὴν βελτίωσιν-τῶν βιοτικῶν συνθηκῶν πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἀστυφιλίας»). Ἡ πολιτικὴ αὕτη πρακτικοποιεῖται διὰ τῆς λήψεως σειρᾶς μέτρων, οὕτως ὥστε νὰ ἀποκτήσουν οἱ ἀκτήμονες γεωργοὶ τὸν ποιθούμενον αλήρον, ὁ ὅποιος θὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς βάσις τῆς περαιτέρω αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματός των καὶ συνάμα τῆς ἔξυψώσεως τοῦ βιοτικοῦ των ἐπιπέδου, ἥτοι διὰ τῆς :

12. N.A. Φωτήλα : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 419. E. Παπαγεωργίου : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 741, 2α στήλη.

13. Βλ. ἄρθρον : 'Ἡ Βιοτεχνία ἔχει μέλλον, εἰς περ. «Παραγωγικότης», μην. έκδ. τοῦ Ε.Α.Κ.Ε.Π.Α., φ. 23-24/1965, σ. 1.

14. Βλ. ἄρθρον μου, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 10.

15. Δ. Δελιβάνη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 43.

α) Διαινομῆς παλαιῶν τσιφλικίων. Αὕτη ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη, μὲ τὰς ἀπεράντους ἐκτάσεις τῶν τσιφλικίων τῆς Λαρίσης, τῆς Εύβοιας καὶ ἔτερων μικροτέρων, τὰ ὅποια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λόγῳ τῶν πολέμων καὶ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἴδιοκτητῶν των παρέμενον ἀκαλλιέργητα ἢ ἐκαλλιέργοιντο πλημμελῶς, βάσει τοῦ ἄρθρου 104 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1952 (κατὰ παρέκκλισιν τοῦ ἄρθρου 17 αὐτοῦ, ἐπετράπη ἐπὶ μίαν τριετίκην ἀναγκαστικής ἀπαλλοτρίωσις), τοῦ εἰδίκου Ν.Δ. 2185/1952 «περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως» (ΦΕΚ 217/1952), ὡς ἐπίσης καὶ τοῦ Β.Δ. τῆς 20.10.1949 «περὶ καδικοτοίχεως τῶν ἀγροτικῶν νόμων» (ΦΕΚ 342/1949), καὶ δύον ἀφορᾶ τὴν Κωπατδα τοὺς Ν. 5498/1932, Ν. 2643/1953 (ΦΕΚ 291/1953) καὶ τὸ Ν.Δ. 2185/1952¹⁶.

Τὸ ζήτημα τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν ἢ ἄλλως «ἀγροτὸν ζήτημα»¹⁷, ἐνεφανίσθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος¹⁸. Πρώτη νομοθετικὴ ρύθμισις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου διὰ τοῦ ΙΗ' ψηφίσματος τῆς 26.8.1830, ἐνετάθη δὲ ἀφ' ἐνὸς μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ ἀφ' ἐτέρου μετὰ τὴν διὰ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων τοῦ 1912–13 ἀπελευθέρωσιν τῶν Ν. Χωρῶν¹⁹. «Εκτοτε, σειρὰ νομοθετημάτων, κατέληξαν εἰς τὴν λύσιν τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἢ ὅποια δριμύτατα ἐκρίθη²⁰ ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀποτελέσματά της.

β) Διαινομῆς κοινοχρήστων γαιῶν. Μέχρι τοῦ 1955, διενεμήθησαν βάσει ἀποφάσεων τοῦ Γύπουργείου Γεωργίας, 2.055.000 στρέμματα κοινοχρήστων γαιῶν εἰς 130.000 οἰκογενείας ἀκτημόνων καλλιεργητῶν καὶ 1.450.000 στρέμματα εἰς 6.500 οἰκογενείας κτηνοτρόφων πρὸς ἀποκατάστασίν των²¹. Ἡ διαινομὴ δύμως αὔτη χωλαίνει ἐξ αἰτίας τοῦ πολυτεμαχισμοῦ τοῦ κλήρου²². Ἡ πιὸ ἐνδεδειγμένη λύσις τοῦ ἀγροτικοῦ μας προβλήματος θὰ ἦτο ἀντὶ τοῦ

16. Βλ. Δ.Ε. Καλιτσουνάκη : 'Ἐφημοσμένη Πολιτικὴ Οἰκονομική, 'Αθῆναι 1965, σ. 116· Α.Ν. Κλήμη : 'Η ἀγροτικὴ οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος, εἰς Δελτίον ΑΤΕ, τχ. 96/1957, σελ. 26.

17. Β. Βογιατζῆ : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 2, σ. 26 ἐπ.: Δ. Δελιβάνη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 44 ἐπ.: Δ.Ε. Καλιτσουνάκη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 99 ἐπ., ὅπου ἀναπτύσσεται διεξοδικῶς τὸ θέμα.

18. Δ.Ε. Καλιτσουνάκη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 100, 105 ἐπ.: Δ. Δελιβάνη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 44· Ν.Α. Φωτήλα : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 405 ἐπ.

19. Βλ. Α. Λέτσα : ὡς ἀνωτ. σημ. 9, τ. 124/125/1964, σ. 283 ἐπ.

20. Β. Βογιατζῆ : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 2, σ. 29 ἐπ., 59· Δ. Ε. Καλιτσουνάκη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 110 ἐπ., 114 ἐπ.

21. Βλ. 'Αγροτικῆς Τραπέζης : Τὸ ἔργον μιᾶς δεκαετίας 1952–1962, 'Αθῆναι 1963, σ. 38 ἐπ.

22. Βλ. Ε. Ζολώτα : Νομισματικὴ 'Ισορροπία καὶ Οἰκονομικὴ 'Ανάπτυξις, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, 'Αθῆναι 1964, σ. 278, ὅπου λεπτομερῶς ἐξετάζονται τὰ μειονεκτήματα τοῦ πολυτεμαχισμοῦ' ἐπίσης βλ. Δ.Γ. 'Αθανασάτου : 'Η ἀναδιάρθρωσις τῶν καλλιεργειῶν, εἰς 'Αρχεῖον Οἰκ. καὶ Κοιν. 'Επιστημ. τ. Δ' 1964, σ. 922.

πολυτεμαχισμοῦ τοῦ κλήρου δι μονοτεμαχισμὸς αὐτοῦ, διότι ἀφ' ἐνὸς θὰ ἀνέλθῃ τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα κατὰ 25 % περίπου καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ καταστῇ ἀποδοτικὴ ἡ χρησιμοποίησις μηχανῶν αἱ ὅποιαι ἀλλέως εἶναι τελείως ἀσκοποὶ²³.

‘Η ἀποκατάστασις τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν ἀρχεται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1907.

1907 – 1917	ἀπηλλοτριώθησαν	καὶ διενεμήθησαν	7.500.000	στρ. περίπου
1917 – 1952	”	”	18.750.000	”
1952 – 1958	”	”	4.900.000	”

”Ητοι εἰς διάστημα 51 ἔτῶν διενεμήθησαν : 31.150.000 στρεμλάτων

γ) Κατασκευῆς μεγάλης ἐκτάσεως ἐγγειοβελτιωτικῶν²⁵ ἔργων, οὕτως ὥστε λίμναι²⁶ (π.χ. Γιαννιτσῶν), ποταμοὶ ἔηρανθέντες ἢ μὴ (π.χ. ἔλη Λουδία), ἀβαθεῖς κόλποι μὴ ἐκπληροῦντες τὸν προορισμόν των, νὰ καταστοῦν πηγὴ εὑρέσεως νέων ἐδαφῶν πρὸς καλλιέργειαν. Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ἀποξηράνσεως ἀβαθῶν κόλπων καὶ λιμνῶν ἀπεκτήθησαν 765.000 στρεμμάτων καταλλήλων διὰ τὰ περισσότερα τῶν καλλιεργουμένων προϊόντων (μόνον ἐκ τῆς ἀποξηράνσεως τῆς Κωπαΐδος, ἀπεκτήθησαν 210.000 στρέμματα γονίμου καλλιεργησίμου ἐδάφους, ἐκ τῶν ὅποιων 50–60.000 στρέμματα ἀρδεύονται²⁷.

‘Η σημασία ἡτις ἀποδίδεται, εἰς τὴν διὰ τῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων προώθησις τῆς ἔθνικῆς μας οἰκονομίας ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ δτι τὸ συνελθὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀπὸ 24.6.64 Διεθνὲς Συνέδριον τοῦ ’Οργανισμοῦ Τροφῶν καὶ Γεωργίας τῶν ’Ηνωμένων ’Εθνῶν (F.A.O.) ἡσχολήθη μὲ τεχνικὰ καὶ οἰκονομικὰ θέματα, κυρίως δὲ μὲ τὰς ἀρδεύσεις καὶ ἐγγειοβελτιωτικὰ ἔργα εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν χῶρον.

δ) Λήψεως μέτρων διὰ τὴν νομοθετικὴν ρύθμισιν τῆς τακτικῆς δανειοδοτήσεως τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν.

ε) Βελτιώσεως τῆς ζωῆς τῶν γεωργῶν καὶ ἐν γένει τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ..

’Ἐπετεύχθη : α) διὰ τῆς συνταξιοδοτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ ’Οργανισμοῦ

23. Β. Βογιατζῆ : ἔνθ' ἀνωτ., σημ. 20, σ. 60 ἐπ., ἀναλυτικὴ μελέτη τοῦ θέματος.

24. Β. Βογιατζῆ : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 20, σ. 58 ἐπ. τοῦ ίδιου : Περιφερειακὴ ἀνάπτυξις τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 ’Εθνικὸν Θέμα, Θεσ/νίκη 1964, σ. 15.

25. Περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων εἰς Β. ’Ελλάδα βλ. ἐν ἀναλύσει εἰς Μ. Νεγρεπόντη-Δελιβάνη : ’Η Οἰκονομικὴ ’Ανάπτυξις τῆς Βορείου ’Ελλάδος ἀπὸ τοῦ 1912 ἔως σήμερον, Θεσ/νίκη 1961, σ. 109 ἐπ. ἐπίσης Α. Λέτσα : ’Η ἐξέλιξις τῆς Γεωργίας εἰς Β. ’Ελλάδη, εἰς περ. *«Γεωπονικά»*, τ. 124–125/1964, σ. 284 ἐπ.

26. Δ.Ε. Καλιτσουνάκη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 117 ἐπ.

27. Δ. Κατακουζηνοῦ : Γίνεται βιώσιμος ἡ σημερινὴ ’Ελλάς, ’Αθῆναι, 1946, σ. 115 ἐπ.. Δ.Ε. Καλιτσουνάκη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 116.

Γεωργικῶν Ἀσφαλίσεων (Ο.Γ.Α.),²⁸ καὶ β) διὰ τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος, ἐπιτυγχανομένης καὶ διὰ τῆς ἀσφαλίσεως τῆς παραγωγῆς.²⁹ Ἐπὸ 1.1.1963 ὁ ΟΓΑ ἀνέλαβε τὴν εὐθύνην καλύψεως τῶν κινδύνων τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ἰδιαιτέρως κατὰ τῶν ζημιῶν ἐκ χαλάζης καὶ ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις κατὰ παγετοῦ³⁰.

III. Αἱ μειώσεις τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος³¹.

Αἱ πάσης φύσεως μειώσεις τὰς ὅποιας ὑφίσταται ἐκάστοτε τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα ἔνεκα : α) Θεομηνιῶν, β) ὑπερόγκων γεωργικῶν βαρῶν, γ) ἀσθενειῶν εἰς τὰ καλλιεργηθέντα προϊόντα, δ) λόγῳ ἀκαταλληλότητος τῶν ἐδαφῶν εἰς ὅλα τὰ ἀγροτικὰ προϊόντα, ε) κυρίως λόγῳ τῆς (παρατηρουμένης) ὑπερπαραγωγῆς ὡρισμένων ἀγροτικῶν προϊόντων, καὶ ὡς ἐκ τούτου μείωσεων τῶν τιμῶν καὶ στ) τοῦ ὑψηλοῦ κόστους τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ἡ ὅποια καίτοι δὲν ἐπιβαρύνεται μὲν ὑψηλὰ ἡμερομίσθια, ἐν τούτοις δὲν δύναται πολλάκις νὰ καλυφθῇ ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν παραγομένων προϊόντων, δύνανται δὲν ἀποφευχθοῦν :

α) Διὰ τῶν (τυχὸν) πλεονασμάτων ἐκ τῆς παραγωγῆς τοῦ προηγουμένου ἔτους, ἡ εἰς ἔξαιρετικὰς περιστάσεις διὰ τῆς παροχῆς ἐπιδοτήσεων ἡ κρατικῶν ἐνισχύσεων. Τοῦτο ὅμως ἀντίκειται εἰς τὴν Συνθήκην τῆς Ρώμης τῆς ὅποιας ἀποτελεῖ βασικὴν ἀρχήν. 'Ἐν τούτοις κατὰ τὴν β' παράγραφον τοῦ ἄρθρου 52 τῆς Συμφωνίας Συνδέσεως «Ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ θεωρηθῇ ὡς εὑρισκομένη εἰς τὴν κατάστασιν τὴν προβλεπομένην ἐν παραγράφῳ 3α τοῦ ἄρθρου 92 τῆς Ἰδρυτικῆς τῆς Κοινότητος Συνθήκης.....», δηλ. ἔξομοιοῦται πρὸς περιοχὰς³²» «εἰς ἃς τὸ βιοτικὸν ἐπίπεδον εἶναι ἀσυνήθως χαμηλὸν» ἡ εἰς περιοχὰς «μαστιζομένας ὑπὸ σοβαρᾶς ὑποαπασχολήσεως». 'Ὕπὸ τὴν ἔννοιαν δὲ αὐτὴν δύναται νὰ παρηγγεθοῦν αἱ ἀναγκαῖαι κρατικαὶ ἐνισχύσεις, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας».

β) Διὰ βραχυπροθέσμων δανείων τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης (εἰς εἴδος καὶ εἰς χρῆμα), τὰ ὅποια εἰς περίπτωσιν ὀλοσχεροῦς ἡ κατὰ μέγα τμῆμα καταστροφῆς τῆς παραγωγῆς νὰ καθίστανται μακροπρόθεσμα, ἔξοφλούμενα τμηματικῶς διὰ μικρῶν δόσεων.

28. Ο.Γ.Α., συσταθεὶς βάσει τοῦ N. 4169/1961 «περὶ γεωργικῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων», Ισχύων ἀπὸ 1.7.1962 (ἄρθρον 22 § 4 αὐτοῦ).

29. Βλ. Λ.Π. Πάτρα : Αἱ ἀγροτικαὶ κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις, εἰς Ἐπιθεώρησιν Γεωργ. Ἀσφαλίσεων, τεῦχ. 2/1962, σ. 172 ἐπ.

30. Κανονισμὸς Ἀσφαλίσεως, ἐγκεκριμένος διὰ τῆς ὑπὸ ἀριθ. 238833/11178/7.12.1962 ἀποφάσεως Ὑπουργοῦ Γεωργίας.

31. Βλ. ἄρθρον μου, ὡς ἀνωτ. § III.

32. Βλ. Ε. Ζολώτα : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 22, σ. 239.

γ) Διὰ τῆς ὅσον τὸ δυνατὸν προλήψεως τῶν ἀσθενειῶν, συμβουλευόμενοι τοὺς ἐπὶ τούτῳ εἰδικοὺς ἐπιστήμονας (π.χ. γεωπόνους).

δ) Διὰ τῆς ἔρευνης τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἵτοι τοῦ ἐδάφους (διὰ τῆς ἐδαφολογικῆς αὐτοῦ ἔξετάσεως) καὶ τοῦ κλίματος (φῶς – ἀήρ – ὕδωρ–Θερμοκρασία – καιρικαὶ μεταβολαὶ) πρὸ τῆς καλλιεργείας, οὕτως ὡστε νὰ ἀποφεύγεται νὰ καλλιεργοῦνται προϊόντα τὰ ὄποια, εἴτε λόγω ἀκαταληλότητος τῶν ἐδαφῶν, εἴτε λόγω εἰδικῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν, δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ νὰ εὑδοκιμήσουν.

ε) Διὰ τοῦ καταρτισμοῦ σχεδίων ὡς πρὸς τὰ προϊόντα τὸ προηγούμενον ἥτις προηγούμενα ἔτη ἐνεφάνισαν σημαντικὸν πλεόνασμα μὴ ἀπορροφηθὲν ὑπὸ τῆς ἀγορᾶς (προγραμματισμός), καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων καὶ τῶν εἰδικῶν τοπικῶν συνθηκῶν (δηλαδὴ ἐκ τῶν προϊόντων τὰ ὄποια συνήθως καλλιεργοῦνται) καλλιεργηθοῦν ἔκεινα τὰ προϊόντα τῶν ὄποιων ὑπῆρχε μεγαλύτερα ζήτησις καὶ μικροτέρα προσφορά, λαμβανομένων πάντοτε ὑπὸ ὅψιν καὶ τοῦ χρόνου ὁ ὄποιος ἀπαιτεῖται διὰ τὴν δημιουργίαν νέου τύπου καλλιεργείας. (Αὐτὸ δὲν σημαίνει φυσικά, διτὶ ἐὰν τὸ προϊόν τοῦτο ἔξήγετο ἐκ δένδρων, διτὶ πρέπει ὁ καλλιεργηθῆναι νὰ ἀποκόψῃ τὰ παλαιὰ καὶ νὰ φυτεύσῃ νέα, διότι ὁ χρόνος ὁ ὄποιος θὰ παρέλθῃ ἔως ὅτου δυνηθοῦν τὰ ἐν λόγῳ δένδρα νὰ παραγάγουν καρπούς, θὰ ἐπιφέρῃ τοιαύτην ζημίαν ὡστε νὰ καθίσταται λίαν ἐπιζήμιος ἡ ἐνέργεια αὕτη).

Διὰ τὸν καταρτισμὸν τῶν ἐν λόγῳ σχεδίων, θὰ πρέπει νὰ ἔξετασθῇ α) Ἐὰν τὰ μέλλοντα νὰ καλλιεργηθοῦν προϊόντα προσαρμόζωνται πρὸς τὰς τοπικὰς κλιματολογικὰς συνθήκας (ὅχι νὰ καλλιεργηθοῦν βανανέαι Κρήτης εἰς τὴν Δυτ. Μακεδονίαν, ἐπειδὴ ἡ ζήτησις βανανῶν εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν προσφορὰν–παραγωγὴν) καὶ β) ἐὰν ἡ ὑπερπαραγωγὴ ἥτο ἀποτέλεσμα εἰδικῶν συνθηκῶν, λ.χ. σημειώνεται ὑπερπαραγωγὴ μήλων, διότι αἱ ἀγοραὶ τῆς Δυτ. Δερμανίας δὲν ἡγόρασαν δι' ἐν ἔτος τὰς ποσότητας μήλων ὡς ἄλλοτε ἀπὸ ἡμᾶς ἀλλὰ ἐκ τῆς Ἰταλίας.

Ἐπίσης θὰ ἤδηνατο νὰ ἀποφευχθῇ ἡ ὑπερπαραγωγή, ἐὰν ἐγένετο γενικῶς ἀναδιάρθρωσις τῶν καλλιεργειῶν, διότι πλεῖστα τῶν καλλιεργουμένων προϊόντων ἔχουν παθητικὸν ὑπόλοιπον, ἵτοι ἡ καλλιέργεια αὐτῶν κρίνεται πολλάκις ἀντιοικονομική. Ὁ περιορισμὸς τῆς σιτοκαλλιεργείας (ἄν καὶ κατὰ τὴν Δημοσίαν Συζήτησιν³³ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τῆς 20.11.1963 μὲ θέμα τὴν «ἀναδιάρθρωσιν τῶν καλλιεργειῶν», ἐπεκράτησεν ἡ ἀποψίς διτὶ ἡ ἐγκατάλειψις τῆς σιτοπαραγωγῆς εἶναι πλήρης κινδύνων, καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς ἀποθαρρύνσεως τῆς σιτοπαραγωγῆς ὑπῆρξεν ἀνεδαφική καὶ ἐλάχιστα ἀπέδωσεν, ἀφοῦ εἰς τὰ ἐδάφη ἔηρικῆς καλλιεργείας ἡ σιτοπαρα-

33. Πλείονα περὶ ἀναδιάρθρώσεως, αὐτόθι, μέρος Ηα.

γωγὴ εἶναι ἡ πλέον ἀποδοτικὴ διὰ τὸν σιτοπαραγωγὸν³⁴⁾ πρὸς ὅφελος τῆς καλλιεργείας τοῦ βάμβακος, τῶν κτηνοτροφιῶν, τῶν ζαχαροτεύτλων, τῶν λαχανικῶν καὶ τῶν φρούτων θὰ συνέβαλεν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν ἀγροτῶν, διότι ἀφ' ἐνὸς ἀποφέρουν μεγαλύτερον εἰσόδημα ἀφ' ἑτέρου ἔχουν μεγαλυτέραν ζήτησιν εἰς τὴν διεθνῆ ἀγορὰν καὶ εἰδικότερον εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς ΕΟΚ.

(στ) Διὰ τῆς ἐρεύνης τῆς αἰτίας τῆς προκαλούσης τὴν σχετικὴν ἄνοδον τοῦ κόστους. Αὕτη ἀνευρίσκεται ἀφ' ἐνὸς εἰς τὰς ὑψηλὰς τιμὰς τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὴν γεωργίαν βιομηχανικῶν προϊόντων (έργαλεῖα-λιπάσματα-μηχανήματα-καύσιμα-κτηνοτροφίαι ὡς ἐπίσης καὶ εἰδη διατροφῆς καὶ ἐνδυμασίας αὐτῶν τούτων τῶν ἀγροτῶν) καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν πίεσιν τῶν τιμῶν τῶν περαιτέρω παραγομένων ἀγροτικῶν προϊόντων (ώς αἱ μικραὶ τιμαὶ τοῦ ὀργανωμένου ἐμπορίου - τὰ ὑψηλὰ ἡμερομίσθια - τὰ ὑψηλὰ μεταφορικὰ ἔξοδα ἐκ τῶν τόπων παραγωγῆς εἰς τοὺς τόπους καταναλώσεως).

IV. Ὁ ἀγροτικὸς ὑπερπληθυσμός³⁵⁾.

‘Ο ὑπερπληθυσμὸς τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν τῆς χώρας, διότι παρατηρεῖται ὅτι εἰς τὰς ἀγροτικὰς τάξεις τὸ ποσοστὸν τῶν γεννήσεων εἶναι ἀνώτερον³⁶⁾. Τοῦτο ἀποτελεῖ μερικωτέραν ἐκδήλωσιν τοῦ φαινομένου ὅτι εἰς τὰς μικροτέρας εἰσδηματικὰς τάξεις, τὸ ποσοστὸν τῶν γεννήσεων εἶναι μεγαλύτερον³⁷⁾.

V. Ὁ ἐκβιομηχανισμός³⁸⁾.

‘Ο ἐκβιομηχανισμὸς³⁹⁾ τῆς χώρας, ίδια ὁ ἀστικὸς τοιοῦτος, διότι ἡ δημιουργία πάσης φύσεως βιομηχανιῶν πλησίον πόλεων, δημιουργεῖ «ἀστυφιλικὰ ρεύματα» πρὸς αὐτὰς διὰ ἀνεύρεσιν ἐργασίας, μὲ ἀποτέλεσμα αἱ ἀγροτικαὶ περιφέρειαι τῆς χώρας μαζὶ νὰ ἀπομένουν ἀνευ ἐργατικῶν χειρῶν.

Αἱ βιομηχανίαι αὗται ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἔξειδικεύσεως τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς (γεωργικαὶ⁴⁰⁾ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τυποποιήσεως τῶν παρα-

34. Δ.Ι. Δελιβάνη: ‘Η ἀναδιάρθρωσις τῶν καλλιεργειῶν, εἰς Ἀρχεῖον Οἰκ. Κοιν. Ἐπιστ. τ. Δ' 1964, σ. 929 ἐπ.

35. Βλ. ἀρθρὸν μου, ἔνθ' ἀνωτ. § IV.

36. Βλ. Α. Λέτσα: ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 9, σ. 145.

37. Β. Βογιατζῆ: ‘Η ἐπιδρασίς τῆς συνδέσεως κ.ο.κ., ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 9, σ. 5.

38. Βλ. ἀρθρὸν μου, ἔνθ' ἀνωτ. § V.

39. Βλ. I.N. Ξηροτύρη: ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 3, σ. 156 ἐπ.

40. Βλ. Γ.Φ. Κουτσουμάρη: Εἰσήγ. ἐπὶ τοῦ θέματος «Αἱ ἐνδεικνυόμεναι κατευθύνσεις τῆς βιομ. ἀναπτύξεως» τῆς Ελ. Ἐτ. Οἰκ. Ἐπ. τῆς 24.4.1964, δημοσ. εἰς Ἀρχεῖον Οἰκ. Κοιν. Ἐπιστημῶν, τ. Δ'/1964, σ. 937· ἐπίσης ἐπὶ τοῦ ίδiou θέματος Εἰσηγήσεις: Δ.Ι.

γομένων προϊόντων θὰ ἡδύνατο νὰ ἀποτελέσουν ἔνα ἐκ τῶν πλέον δυναμικῶν τομέων τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας⁴¹ καὶ θὰ συνέβαλον μεγάλως εἰς τὴν τόνωσιν τῆς ὑπαίθρου ἐὰν ἐδημιουργοῦντο πλησίον ἀγροτικῶν ἢ ἐπαρχιακῶν⁴² πόλεων μὲ ἰσχυρὰν συνεταιριστικὴν κίνησιν (τόποι παραγωγῆς), διότι ἀφ' ἔνδος θὰ εἶχον οἱ ἀγρόται-παραγωγοὶ τῆς περιοχῆς (μέλη τοῦ συνεταιρισμοῦ, ἐὰν ὅχι θὰ ἡγαγκάζοντο ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ γίνουν μέλη, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν μεγαλεμπόρων τῶν μεγαλουπόλεων) ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον διάθεσιν τῶν παραγομένων προϊόντων των, τὰ ὅποια τυποποιούμενα περαιτέρω θὰ προωρίζοντο διὰ τὴν ἀλλοδαπήν, τονουμένης οὕτω τῆς μετ' αὐτῆς ἐμπορίας μας καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ βιομηχανίαι πάντοτε τὴν ἀναγκαιούσαν διὰ τὴν κίνησιν αὐτῶν πρώτην ὕλην βιομηχανοποιήσεως καὶ ἐπιτυγχανομένης οὕτω καὶ τῆς βιομηχανικῆς ἀποκεντρώσεως, τονουμένης αἰσθητῶς καὶ τῆς οἰκονομικῆς περιφερειακῆς ἀποκεντρώσεως⁴³.

‘Η συγκέντρωσις τῆς βιομηχανίας εἰς τὴν κεντρικὴν περιοχὴν κατὰ τὸν Καθηγητὴν Σ. Ἀγαπητίδην⁴⁴ «εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς, καὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀνισότητος τῆς κατανομῆς τοῦ ἔθνους εἰσοδήματος μεταξύ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχῶν. Ἡ διαφορὰ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἐνίσχυσε τὸ ρεῦμα τῆς ἀστυλίας, καὶ ἔφερε τὸν μαρασμὸν εἰς πλείστας περιοχάς».

Θέματα γεννῶνται : α) Ἐκ τῆς μὴ δυνατότητος ἀπορροφήσεως (εἰδικῶς εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν βιομηχανιῶν τυποποιήσεως φρούτων ὡς ραδικίνων κ. ἄ.) τῆς τεραστίας παραγωγῆς ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος (διότι ἡ συγκομιδὴ τῶν προϊόντων αὐτῶν περατοῦται ἐντὸς 15-20 ἡμερῶν), εἴτε ὑπὸ τῆς ἐγχωρίου ἀγορᾶς, εἴτε ὑπὸ τῶν ἀγορῶν ἔξωτερικοῦ, εἴτε ὑπὸ τῶν ἐργοστασίων τυποποιήσεως, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν σημαντικὴν (ἀν ὅχι ὀλοκληρωτικὴν ἐνίστε) μείωσιν τοῦ εἰσοδήματος τῶν παραγωγῶν. Τοῦτο θὰ ἡδύνατο νὰ θεραπευθῇ διὰ τῆς σταδιακῆς καλλιεργείας νέων ποικιλιῶν, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχῃ παραγωγὴ δι' ἐν τούλαχιστον δίμηνον, οὕτως ὥστε νὰ ἐπι-

Χαλκικᾶ : σ. 950-960· Σ. Ἀγαπητίδη, σ. 960-964, ὅπου ἀναπτύσσονται αἱ σχετικαὶ προτάσεις ἀντιμετωπίσεως τῶν θεμάτων.

41. Ε. Ζολώτα : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 22, σ. 254 ἐπ.

42. Ε. Παπαγεωργίου : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 10, σ. 741, 2α στήλη.

43. Πλείονα περὶ τοῦ θέματος βλ. Στ. Πουλοπούλου : Γεωοικονομικαὶ ἔρευναι, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 6, σ. 24 ἐπ.· Β. Βογιατζῆ : ‘Η περιφερειακὴ ἀνάπτυξις, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 24· Ε. Ζολώτα : Περιφερειακὸς Προγραμματισμὸς καὶ Οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1961· διὰ τὸ νέον δὲ κοινοτικὸν πρόγραμμα περιφερειακῆς ἀνάπτυξεως ἐντὸς τῆς ΕΟΚ, εἰς Δελτίον ΣΕΒ, τεῦχ. 71/1965, σ. 19 ἐπ.

44. Βλ. Σ. Ἀγαπητίδη : συμπέρασμα εἰς Δημοσίαν Συζήτησιν τῆς Ἑλ. ‘Ἐτ. Οἰκ. Ἐπιστημῶν, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 40, σ. 963, ὅπου καὶ προτάσεις ἐπιτεύξεως βιομηχανικῆς ἀποκεντρώσεως.

τυγχάνεται ἡ ἀπορρόφησις ὅλης τῆς παραγωγῆς, καὶ β) ἐκ τῆς τιμῆς τῶν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω βιομηχανιῶν ἀγοραζομένων προϊόντων. Λύτη πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὡστε νὰ ἴνανοποιῇ ἀφ' ἐνὸς τὸν παραγωγὸν—πωλητὴν εἰς αὐτὰ τῆς πρώτης ὕλης, καὶ ἀφ' ἔτερου νὰ δίδῃ περιθώριον δρισμοῦ τοιαύτης τιμῆς εἰς τὰ περαιτέρω τυποποιούμενα βιομηχανιὰ προϊόντα, ὡστε νὰ δύναται νὰ ἀνθέξουν ταῦτα εἰς τὸν διεθνῆ συναγωνισμόν, ἀπὸ τὰ δύοειδῆ ἢ συναφῆ προϊόντα ἔτερων χωρῶν (ἰδίως ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Κοινῆς Ἀγορᾶς, ὃ συναγωνισμὸς τῶν προϊόντων μας θὰ εἴναι μεγάλος⁴⁵ λόγω τοῦ τελειοτάτου ἔξοπλισμοῦ τῶν χωρῶν αὐτῶν).

VI. Ἡ μηχανοποίησις τῆς γεωργίας⁴⁶.

Ἡ μηχανοποίησις (Machinisme) εἰς τὴν γεωργίαν θὰ ἐπιφέρῃ πιθανὸν αὔξησιν τῆς ἀστυφιλίας, διότι ἡ μηχανὴ ἀντικατέστησε τὰς πολλὰς ἐργατικὰς χεῖρας ποὺ ἔχρειαζοντο πρότερον εἰς τὰς συνήθεις ἀγροτικὰς ἐργασίας, καὶ ἔτρεψεν αὐτὰς (λόγω ἀνεργίας) πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα πρὸς ἔξεύρεσιν ἄλλων πόρων ζωῆς⁴⁷.

VII. Άι διαφορὰί γεωργικῶν-βιομηχανικῶν ἡμερομισθίων.

Ἡ διαφορὰ τῶν γεωργικῶν ἀπὸ τῶν βιομηχανικῶν ἡμερομισθίων, ὥθει πλείστους πρὸς ἔξεύρεσιν ἐργασίας εἰς τὰς πόλεις.

Ωθεῖ ἐπίσης τὸ εὔκολον κέρδος, ἡ ἀνετος ζωή, ἡ ἀσφάλεια⁴⁸ ίδιᾳ εἰς περίπτωσιν πολέμου (οἱ ἀρχαῖοι "Ἐλληνες, εἰς περίπτωσιν πολέμου, συνέρρεον εἰς τὰς πόλεις καὶ ἀργότερον δὲν ἐπανήρχοντο εἰς τοὺς ἀγρούς των. Ἀπόδειξις τούτου, ἡτο δὲ περπληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν (IV αἰών π.Χρ.) ἔνεκα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅπου οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου συνέρρεον εἰς τὸ «κλεινὸν ἄστυ» ἐκ τοῦ φόβου, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη ἔξασθενησιν τῆς γεωργίας). Ἐπίσης καὶ «ἔνεκα τοῦ δημιουργηθέντος κλίματος φοβίας καὶ ἀνασφαλείας εἰς τὴν ὑπαίθρον λόγω τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι τῶν ἑτῶν 1947–49, ὑπῆρξεν ἀθρόα συρροὴ πληθυσμοῦ⁴⁹ καὶ ἐπιχειρη-

45. Βλ. A.Z. Κομινοῦ : Εἰσήγησις εἰς 'Ελ. 'Ετ. Οἰκ. 'Επιστ. ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 40, σ. 945 ἐπ.

46. Βλ. ἄρθρον μου : § VI, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 10.

47. Ἀναλυτικῶς περὶ τῆς μηχανοποιήσεως εἰς τὴν γεωργίαν βλ. αὐτόθι, μέρος II, § III. Σχέσις ἀστυφιλίας καὶ μηχανοποιήσεως.

48. Βλ. A. Λέτσα : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 9 σ. 153 ἐπ.

49. Βλ. N.G. Κονδύλη : Βιομηχανικαὶ ἔξελίξεις, βιομηχανικὴ συγκέντρωσις καὶ ἀστυφιλία ἐν Ἑλλάδι, εἰς 'Αρχεῖον Οἰκ. Κοιν. 'Επιστημῶν (Δ. Ε. Καλιτσουνάκη), τόμος 44, τ. Δ'/1964, σ. 827, ὅπου καὶ λεπτομέρειαι ἐπὶ τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ προβλήματος.

ματικής δραστηριότητος είς τὴν κεντρικὴν περιοχὴν, φαινόμενον παρατηρηθὲν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατοχῆς».

Εἰς τὴν Γερμανίαν τῷ 1870 «τὰ $\frac{2}{3}$ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἔζων εἰς ἀγροτικὰς κοινότητας, τώρα τὸ $\frac{1}{3}$ διαμένει ἐκτὸς πόλεων καὶ τὰ $\frac{2}{3}$ εἰς τὰς πόλεις⁵⁰.

Πρὸς ὑποδήλωσιν, ὅτι ἡ ἀστυφιλία εὑρίσκεται ἐν ἐντάσει, παρατίθεται ὁ κατωτέρω συγκριτικὸς πίναξ:

Ἐτος Ἀπογρα- φῆς	Πληθυσμὸς		Σύνολον Πληθυσμοῦ	Αναλογία %		
	Ἀστικὸς ⁵¹	Ἄγροτικὸς		Ἀστικὸς	Ημιαστικὸς	Ἄγροτικὸς
1928	1.931.937	3.373.281	6.204.684	31,1 %	14,5 %	54,4 %
1940	2.411.647	3.847.134	7.344.860	32,8 %	14,8 %	52,4 %
1951	2.879.994	3.622.619	7.632.801	37,7 %	14,8 %	47,5 %
1961	3.628.105	3.674.592	8.388.553	43,3 %	12,9 %	43,8 %

“Ἡτοι μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1928–1961 ἐπῆλθε σχεδὸν διπλασία αὔξησις τοῦ ἀστικοῦ (ἀστικοῦ καὶ ἡμιαστικοῦ) πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἵδιᾳ τῶν μεγάλων πόλεων, ἐνῷ ἀντιθέτως ὁ ἀγροτικὸς παρέμεινε στάσιμος⁵² ἕως σχετικῶς ἡλαττωμένος.

Προφανῶς⁵³ «ἡ αὔξησις τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευτιν τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ τοῦ ἡμιαστικοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα. Ἡ μὴ αὔξησις τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ἡμιαστικοῦ πληθυσμοῦ ὀφείλεται πρὸς τούτοις εἰς τὴν διακίνησιν ἐργατικοῦ δυναμικοῦ ἐντὸς τῶν περιοχῶν τῆς ΕΟΚ καὶ εἰς μετανάστευσιν εἰς ὑπερπόντια κράτη».

Κατωτέρω, παρατηρεῖται, ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων ηὔξηθη⁵⁴ κατὰ 50–70 % ἐνῷ ἀντιθέτως ὥρισμένων νήσων σχετικῶς ἡλαττώθη⁵⁵:

50. Βλ. ἄρθρον τῆς Ντ. Λάγκε, 'Αστυφιλία, εἰς ἐφημ. «Ἐλλ. Βορρᾶς», Θεσ/νίκης, τῆς 4.2.1962, σ. 3.

51. ΕΣΥΕ. Στατιστικὴ 'Ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος, 'Αθῆναι 1962, σ. 26. Κατ' αὐτήν, ἀστικὸς πληθυσμὸς εἶναι ὁ διαβιῶν εἰς οἰκισμοὺς 10.000 καὶ ὅνω κατοίκων, ἡμιαστικὸς ὁ διαβιῶν εἰς οἰκισμοὺς 2.000–9.999 κατοίκων καὶ ἀγροτικὸς ὁ διαβιῶν εἰς οἰκισμοὺς 0–1.999 κατοίκων, ἀνεξαρτήτως είδους ἀπασχολήσεως.

52. Βλ. Ν.Γ. Κονδύλη : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 831.

53. Δ.Π. Πάτρα : 'Ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία μετὰ τὴν σύνδεσιν μὲ τὴν ΕΟΚ (ἀνάτ.), 'Αθῆναι 1963, σ. 13 ἐπ.

54. Στατιστικὴ 'Ἐπετηρίς τῆς Ἑλλάδος, ἔκδ. ΕΣΥΕ, ἔτους 1962, σ. 12, 27· Β. Βογιατζῆ : 'Ἡ ἐπίδρασις τῆς συνδέσεως . . . ἔνθ' ἀνωτ. σ. 5, 7.

55. Στατιστικὴ 'Ἐπετηρίς, ὡς ἀνωτ. σ. 15 ἐπ.·Α. Λέτσα : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 9, σ. 145, 154.

Πόλεις	Ἐτη				
	1920	1928	1940	1951	1961
1) Ἀθῆναι (μετὰ περιχώρων)	453.042	902.000	1.124.109	1.378.586	1.852.709
2) Θεσσαλονίκη (μετὰ περιχώρ.)	174.390	251.254	278.145	297.164	378.444
3) Βόλος	30.046	47.892	54.919	51.144	49.221
4) Ἡράκλειον	24.848	33.404	39.550	51.144	63.458
5) Λάρισα	21.084	23.899	32.686	41.016	55.391
6) Ἐρμούπολις—Σύρου	18.663	21.156	18.922	16.971	14.402
7) Μυτιλήνη	18.314	27.870	24.351	25.518	25.758
8) Χίος	14.006	22.122	26.557	24.361	24.053
9) Κέρκυρα			19.988	27.431	26.991
10) Ζάκυνθος	11.109	11.609	11.304	11.126	9.516

Ἡ τάσις μειώσεως τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι γενική. Εἰς τὴν Νορβηγίαν⁵⁶, παρατηρεῖται μία σημαντικὴ μετατόπισις τῆς θυαίθρου πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα, μὲν ἀποτέλεσμα τὴν μείωσιν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ της. Ἐπίσης, εἰς τὴν Γερμανικὴν ὅμοσπονδιακὴν δημοκρατίαν ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἀνέρχεται νῦν εἰς 14,7 % (ἐνῷ τὸ 1871 ἀπετέλει τὸ 64 %, τὸ 1882 τὰ 40 %), εἰς τὴν Ἰταλίαν εἰς 27 %, Γαλλίαν 22 %, Λουξεμβούργον 26 %, Ὁλλανδίαν 19 %, Βέλγιον 12 %, Ἡν. Πολιτεῖαι Ἀμερικῆς 12 %⁵⁷.

Ο Δημ. Κατακουζηνὸς⁵⁸ γράφει ὅτι «παρὰ τὴν σημειωθεῖσαν γεωργικὴν πρόοδον, ἡ δημογραφικὴ μακρινή διόγκωσις ἔξουδετέρωσε σχεδὸν τὴν σημειωθεῖσαν πρόοδον καὶ τοιουτοτρόπως παριστάμεθα μάρτυρες φυγῆς ἀπὸ τὸ χωριὸν μέρους τῶν τέκνων, τὰ ὅποια ἡ γῆ δὲν ἤμπορεσε νὰ διαθρέψῃ». Ἐπίσης, πλεῖστοι οἰκονομολόγοι συγγραφεῖς, λίαν ἐνωρίς διέργωσαν τὰς συνεπείας ἐκ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ, ως οἱ Ξ. Ζολώτας⁵⁹, Α. Διομήδης καὶ Γ. Κυριακός⁶⁰, Κ. Σφυρῆς⁶¹ κ.ἄ.

56. Βλ. Δ. Μυλωνᾶ : 'Η ἀγροτικὴ οἰκονομία τῆς Νορβηγίας, εἰς Δελτίον ΑΤΕ, τχ. 93/1956, σ. 17 ἐπ.' Α. Λέτσα : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 146 ἐπ., ὅπου καὶ πλείονα συγκριτικὰ στοιχεῖα.

57. Βλ. Β. Βογιατζῆ : ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 2, σ. 21 ἐπ.. τοῦ ίδεου : Περιφερειακὴ ἀνάπτυξις ..., ἔνθ' ἀνωτ. σ. 9. Ε. Λεμπέση : 'Η ἀγροτικὴ οἰκονομία καὶ πολιτικὴ τῆς Δ. Γερμανίας, εἰς Δελτίον ΑΤΕ, τχ. 90/1956, σ. 15 ἐπ.'

58. Βλ. Δ. Κατακουζηνοῦ, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 27, σ. 128 ἐπ.

59. Ξ. Ζολώτα : 'Αγροτικὴ Πολιτική, Ἀθῆναι 1934· τοῦ ίδεου : 'Η Ἑλλὰς πρέπει νὰ γίνη βιώσιμος, 'Αθῆναι, 1945.

60. Γ. Κυριακοῦ : 'Η γεωργικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους, 'Αθῆναι 1934.

61. Κ. Σφυρῆ : 'Υπὸ πολας προϋποθέσεις ἡ Ἑλλὰς εἶναι βιώσιμος, 'Αρχεῖον Οίκου. *Επιστημῶν, τ. Γ' 'Αθῆναι 1931.

VIII. "Ελλειψις προσανατολισμοῦ τῆς ὑπαίθρου.

Τὸ μεγάλο ποσοστὸν τῶν νέων τῶν προερχομένων ἐξ ἀγροτικῶν περιφερειῶν⁶², προτιμοῦν μετὰ τὸ πέρας τῶν σπουδῶν των (γυμνασιακῶν ἢ ἀνωτέρων) εἰς τὰς πόλεις, νὰ παραμένουν εἰς αὐτάς, εἴτε διότι ἐθίσθησαν ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε ζωῆς των εἰς αὐτάς, εἴτε διότι τὸ θεωροῦν ὑποτιμητικὸν (μορφωμένοι πλέον) νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρών γῆν καὶ νὰ ἀσχολοῦνται μὲ γαμηλὰ δι' αὐτοὺς ἔργα.

Ἡ δημιουργία ἔτι περισσοτέρων ἀγροτικῶν σχολείων⁶³ εἰς τὰ κυριώτερα γεωργικὰ κέντρα (ἰδρύθησαν τοιαῦτα βάσει τοῦ N. 920/1946 «περὶ ἐπαγγελματικῆς γεωργικῆς ἐκπαίδευσεως») πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν ἀγροτοπαίδων — διὰ τῆς ἐκμαθήσεως εἰς αὐτοὺς νέων τρόπων ἐπιστημονικῆς καλλιεργείας, σταθερὰς ἐκλογῆς τοῦ καλλιεργούμενου προϊόντος συνδυάζοντας ἀπόδοσιν εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ ηὐξημένην τιμὴν βάσει τῶν τοπικῶν συνθηκῶν ἥτοι τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους — θὰ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὸν ἐκφυλισμὸν τῆς τάσεως αὐτῆς τῶν κατοίκων τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα.

Ο. Ζολώτας γράφει⁶⁴, «ὅτι ἡ συχνὰ ὑποστηριζομένη ἀποψίς ὅτι διὰ τῶν σχολείων ἐκπαίδευσις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἀντενδείκνυται, διότι ἐνισχύει διὰ τῆς μορφώσεως τὴν τάσιν τῆς φυγῆς ἀπὸ τὰ ἀγροτικὰ ἐπαγγέλματα, οὐδόλως εὐσταθεῖ ὅσον ἀφορᾷ τὴν προτεινομένην μεταρρύθμισιν⁶⁵.

62. Α. Λέτσα : ἐνθ' ἀνωτ. σημ. 9, σ. 148.

63. Ε. Ζολώτα : ἐνθ' ἀνωτ. σημ. 22, σ. 291 ἐπ.

64. Ε. Ζολώτα : ἐνθ' ἀνωτ. σημ. 22, σ. 296 ἐπ.

65. Ε. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σημ. 65, ὅπου ἐν ἐκτάσει ἀναλύεται πρότασίς του πρὸς βελτίωσιν τοῦ τεχνικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀγροτικοῦ δυναμικοῦ, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν γενικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀγροτοπαίδων.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΣΤΥΦΙΛΙΑΣ

I. Σχέσεις ἀστυφιλίας καὶ μεταναστεύσεως.

‘Η μετανάστευσις⁶⁶ ὡς κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόβλημα ἔχει βαθύτατα αἴτια, ἀποτελεῖ δὲ μόνιμον φαινόμενον τῆς χώρας μας.

Κατὰ τὸν ἀκαδημαϊκὸν Ξ. Ζολώταν⁶⁷, «ἡ μετανάστευσις, ἀποτελεῖ παλαιὰν ὁδυνηρὰν παράδοσιν τῆς χώρας καὶ ὑπῆρξεν ἀναπόφευκτον ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς ὑπαναπτύξεως».

«Εἶναι μία διέξοδος, στὴν πίεση τῆς ὑποαπασχολήσεως ποὺ γεννᾷ δύσκολα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα» γράφει ὁ καθηγητὴς Σ. Ἀγαπητίδης.⁶⁸ ‘Ἐπίσης γράφουν, ὁ καθηγητὴς I. N. Εηροτύρης⁶⁹ ὅτι «ἡ μετανάστευση εἶναι ἔνα βασικὸ γνώρισμα καὶ μία ἀπόρροια τῆς ἀναπτύξεως τοῦ τεχνικοῦ θιομηχανικοῦ πνεύματος», ὁ Π. Κ. Δημητρακόπουλος⁷⁰ ὅτι «ἡ μετανάστευσις δὲν εἶναι λύσις, εἶναι αὐτοκτονία», καὶ ὁ Π. Σκλιᾶς⁷¹ ὅτι «τὸ πρόβλημα τῆς μεταναστεύσεως εἶναι λίαν σοβαρόν, δέξιν καὶ λίαν ἐπίκαιρον. Συμφέρον διὰ τὴν οἰκονομίαν εἶναι νὰ μετακινηθῇ (ὅ πληθυσμὸς) πρὸς περιοχὰς ὅπου εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποθῇ παραγωγικός, διὰ τῆς συμβολῆς του εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἄλλων κλάδων τῆς παραγωγῆς».

‘Αμφότεραι αἱ ἔννοιαι ἔχουν στενὴν σχέσιν, διότι ἀφοροῦν μετακινήσεις μέρους τῶν κατοίκων, μὲ διαφορὰν μόνον κατευθύνσεως. Οἱ κάτοικοι, εἰς μὲν τὴν ἀστυφιλίαν ποέρχονται ἐξ ἀγροτικῶν κυρίως πληθυσμῶν καὶ ὁδεύουν πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα τοῦ ἐσωτερικοῦ (ἐσωτερικὴ δηλαδὴ μετανάστευσις⁷²,

66. Ξ. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σημ. 22, σ. 218 ἐπ., ὅπου καὶ ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυσις. Δ. Δελιβάνη, ὡς ἀνωτ. σημ. 11, σ. 141 ἐπ. Δ.Ε. Καλιτσουνάκη, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 717, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Γ. Ι. Μαύρου : ‘Η μετανάστευση, εὐλογία ἡ κατάρα, εἰς περιοδ. «Ἐποχές», τχ. 24/1965, σ. 11.

67. Ξ. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σημ. 66, σ. 218 ἐπ.

68. Σ. Ἀγαπητίδη : Μετανάστευση καὶ μεταναστευτικὸ συνάλλαγμα, εἰς περιοδ. «Ἐποχές», τχ. 25/1965, σ. 54 ἐπ.

69. I. N. Εηροτύρη : ὡς ἀνωτ. σημ. 3, σ. 72, ὅπου εἰς σ. 151 ἐπ. συγκριτικὰ στοιχεῖα.

70. Π.Κ. Δημητρακοπούλου : ‘Η οἰκονομικὴ θέσις τῆς Β. Ἐλλάδος, ἀνάτ. Ἀθῆναι 1951, σ. 20 ἐπ.

71. Π. Σκλιᾶ : ἄρθρον εἰς ἐφημ. «Βῆμα» Ἀθηνῶν τῆς 23.2.1964.

72. ‘Η ΕΣΤΕ, χρησιμοποιεῖ καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν μετακίνησιν πληθυσμῶν τὸν ὄρον «ἐσωτερικὴ μετανάστευσις» (ΕΣΤΕ, ‘Ἀποτελέσματα ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ—κατοικῶν, Α : 9, τχ. V, ‘Ἐσωτ. Μετανάστευσις’ Ἀθῆναι, 1963, σ. 6). ἀντίθετος ὁ I. N. Εηροτύρης, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 3, σ. 233, ὅπου ἀντιδιαστέλλει τὴν ἐσωτερικὴν μετακίνησιν ἀπὸ τὴν μετανάστευσιν.

διότι πρόκειται περὶ μονίμου ἐγκαταστάσεώς των εἰς τὰ κέντρα τὰ ὅποια ἐπέλεξαν διὰ τὴν νέαν κατοικίαν τῶν), εἰς δὲ τὴν μετανάστευσιν προέρχονται ἐκ τοῦ ἑσωτερικοῦ (ἀνευ διακρίσεως πόλεως ἢ χωρίου) καὶ ὁ τόπος τῆς μονίμου ἐγκαταστάσεώς των εἶναι τὰ κέντρα τοῦ ἑξωτερικοῦ.

Ἡ τοιαύτη «φυγή» ἀπὸ τὴν ὕπαιθρον, δύναται εἰς ὥρισμένας περιπτώσεις νὰ ἔχῃ εὐνοϊκὰς συνεπείας, ἐφ' ὅσον δὲν πρόκειται νὰ τεμαχισθῇ ἡ ἐκμετάλλευσις, διότι ὑψώνει τὸ οἰκογενειακὸν εἰσόδημα καὶ ἀναγκάζει εἰς ὄρθιολόγησιν τῆς ἐργασιακῆς διαδικασίας καὶ χρησιμοποίησιν μηχανῶν⁷³. Καθίσταται ὅμως ἐπιζήμιος ἐὰν τὰ ἐναπομείναντα μέλη τῆς οἰκογενείας δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ατήματος ἢ δὲ προσφυγή εἰς ἔνας ἐργατικὰς γεῖρας εἶναι ἀδύνατος).

Συχνά, «ἡ μετανάστευσις ἔχει ὡς προστάδιον τὴν ἀστυφιλίαν. Πολλοὶ ἀγρόται μετακινοῦνται κατ' ἀρχὰς πρὸς τὰ ἀστικὰ κέντρα καί, ἐφ' ὅσον δὲν εὐδοκιμήσουν εἰς αὐτὰ λαμβάνουν τὴν ὄδον τῆς μεταναστεύσεως»⁷⁴.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ηγέτηθε τὸ μεταναστευτικὸν ἑξωτερικὸν ρεῦμα⁷⁵ τῶν Ἑλλήνων ἐργατῶν οἵτινες μεταβαίνουν πρὸς ἐργασίαν εἰς Εὐρώπην καὶ κυρίως εἰς Δυτ. Γερμανίαν⁷⁶. Μόνον κατὰ τὸ ἔτος 1960 εἴχομεν 21.522 μετανάστας ἐπὶ συνόλου 47.768, τὸ 1961 31.107 ἐπὶ συνόλου 58.837, τὸ 1962 49.532 ἐπὶ συνόλου 84.054, τὸ 1963 64.662 ἐπὶ συνόλου 100.072, καὶ κατὰ τὸ διάστημα 'Ιανουαρίου-Ιουνίου 1964 εἴχομεν 35.606 ἐπὶ συνόλου 51.227.

'Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στατιστικῶν τούτων δεδομένων, καταφαίνεται ὅτι τὸ μεταναστευτικὸν (ἀστυφιλικὸν)⁷⁷ ρεῦμα συνεχῶς αὔξανεται⁷⁸.

Κατὰ τὰ ἔτη 1961 - α' ἔξ. 1964 μετηνάστευσαν ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν 93.074 ἄτομα, ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τὴν περιφέρειαν πρωτευούσης 44.317, καὶ ἔπονται ἡ Πελοπόννησος μὲ 29.359, ἡ Θράκη μὲ 21.013 ἀτόμων καὶ ἔτεραι περιοχαὶ μὲ ὀλιγωτέρους⁷⁹.

73. Β. Βογιατζῆ : ὡς ἀνωτ. σημ. 2, σ. 78 ἐπ., τοῦ ίδιου : 'Ἡ ἐπίδρασις τῆς συνδέσεως... ὡς ἀνωτ. σ. 9.

74. Σ. Ἀγαπητίδη : Οἱ ἀδηλοὶ πόροι εἰς τὴν ἑλλ. οἰκονομίαν, ἔκδ. Ε.Β.Ε.Α., 'Αθῆναι 1964, σ. 32, 44.

75. Βλ. εἰς ἔκδοσιν Σ.Ε.Β. 'Ἑλληνικὴ Βιομηχανία ἔτους 1963, 'Αθῆναι 1964, σ. 148· ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον ἔτους 1964, 'Αθῆναι 1965, σ. 127.

76. Σ. Ἀγαπητίδη : ὡς ἀνωτ. σημ. 74, σ. 37· I.N. Εὑροτύρη : ὡς ἀνωτ. σημ. 3, σ. 153 ἐπ.: Δελτίον ΣΕΒ, τχ. 62/31.1.1965, σ. 31· Μηνιαῖον Δελτίον ΕΣΤΕ, Σεπτέμβριος 1964, σ. 21.

77. Σ. Ἀγαπητίδη : ὡς ἀνωτ. σημ. 74, σ. 32, 42, 44 ὅπου πλείονα στοιχεῖα.

78. Α. Λέτσα : ὡς ἀνωτ. σημ. 9, σ. 155.

79. Δελτίον ΣΕΒ, τχ. 62/31.1.1965, σ. 31.

ΠΙΝΑΞ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ⁸⁰ (μονίμως) ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἐτη	Σύνολον ἀτόμων	Ἐτη	Σύνολον ἀτόμων
1958	24.521	1961	58.837
1959	23.684	1962	84.054
1960	47.768	1963	100.072
		α' ἔξ. 1964	51.227

Ἡ ἐσωτερικὴ μετανάστευσις κατὰ τὸ ἔτος 1961 ἀνῆλθεν εἰς 511.000 ἀτόμων, ἐξ ὧν μετεκινήθησαν : 1) εἰς τὸ πολεοδομικὸν συγκρότημα Ἀθηνῶν 218.200, 2) εἰς Θεσσαλονίκης 46.900, 3) Πατρῶν 9.700, 4) εἰς λοιπὰς ἀστικὰς – ἡμιαστικὰς καὶ ἀγροτικὰς περιοχὰς 236.000⁸¹, ἣτοι η ὑξήθη σαν αἱ ἀστικαὶ τῆς βάρος τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, Ἐκ τῶν μεταναστευσάντων ὅμως αὐτῶν ἀφηρέθη τὸ σύνολον τῶν ἀναχωρησάντων ἀντιστοίχως, καὶ ἐκ τοῦ καθαροῦ ἀποτελέσματος πλέον καταλήγομεν εἰς τὸ συμπέρασμα⁸² ὅτι τὴν μεγαλυτέραν ἀπώλειαν εἰς πληθυσμὸν ἐκτὸς τῶν ἡμιαστικῶν περιοχῶν τὴν εἶχον αἱ ἀγροτικαὶ περιοχαί. Ἡτοι : εἰς 1) Ἀθῆναι : καθαρὰ αὔξησις 218.200 – 40.500 = 177.700, εἰς 2) Θεσσαλονίκη : καθαρὰ αὔξησις 46.900 – 15.700 = 31.100, εἰς 3) Λοιπαὶ ἀστικαὶ : καθαρὰ αὔξησις 117.000 – 104.700 = 12.800, λοιπαὶ ἡμιαστικαὶ : καθαρὰ μείωσις, 67.400 – 80.300 = 12.900, λοιπαὶ ἀγροτικαὶ : καθαρὰ μείωσις 51.400 – 261.400 = 210.000..

Μετακινηθέντες εἰς περιοχὴν Ἀθηνῶν

5.600	προέρχονται	ἐκ Θεσσαλονίκης	
6.000	"	Πατρῶν	
61.200	"	ἔξ ἀστικῶν	περιοχῶν
37.600	"	» ἡμιαστικῶν	» (1/6)
107.800	"	» ἀγροτικῶν	» (1/2)
218.000		Σύνολον	

Ἡ εἰσροὴ αὐτῇ, ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως τὴν σημαντικωτέραν⁸³ μετανάστευτικὴν ἐσωτερικὴν⁸⁴ κίνησιν (εἰς τὴν περιοχὴν Ἀθηνῶν κυρίως) ἐξ ὥστων ἐσημειώθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη⁸⁵.

80. Μηνιαῖον Δελτίον ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σημ. 76, σ. 21.

81. ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σημ. 72, σ. 15, 41 ἐπ.

82. ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σ. 81, σ. 16, 41 ἐπ., ὅπου πλεῖστοι ἀναλυτικοὶ πίνακες.

83. Ν.Γ. Κονδύλη : ἔνδικας ἀνωτ. σημ. 49, σ. 829 ἐπ. ὅπου καὶ ἀναλύεται τὸ φαινόμενον τῆς τεραστίας αὐτῆς εἰσροῆς πληθυσμοῦ εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

84. Ν.Γ. Κονδύλη : ὡς ἀνωτ. σημ. 83, σ. 826 ἐπ.

85. ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σημ. 72, σ. 16.

Ἐξ ἀλλου καὶ ἐκ τῶν μετακινήσεων μεταξὺ ἀστικῶν-ἀγροτικῶν περιοχῶν (ἔξαιρουμένης τῆς μετακινήσεως πρὸς τὸ πολεοδομικὸν συγκρότημα Ἀθηνῶν) ἐντὸς ἑκάστου διαμερίσματος τῆς χώρας, προκύπτει ὅτι εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχὰς ἐπῆλθε μείωσις πρὸς διφλοις τῶν ἀστικῶν⁸⁶.

Ἀστικαὶ περιοχαὶ	Ημιαστικαὶ περιοχαὶ	Ἄγροτικαὶ περιοχαὶ
+ 91,00	+ 12,600	- 103,700

Τὴν μεγαλυτέραν μείωσιν ἐκ τῶν 103.700 τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, τὴν εἶχον αἱ περιοχαὶ Μακεδονίας (-30.200) καὶ ἔπονται τῆς Πελοποννήσου (121.500), Στ. Ἐλλάδος καὶ Εύβοιας (-14.700), Κρήτης (-10.900), Θεσσαλίας (-9.000), Ν. Αἰγαίου (-6.900), Ἡπείρου (-6.100), Ιονίων νήσων (-2.900), Θράκης (-1.900)⁸⁷.

II Σχέσις ἀστυφιλίας καὶ ἀνεργίας.

Ἡ ἀνεργία παρατηρεῖται περισσότερον εἰς τὰς ἀστικὰς περιοχὰς 8,6 %, ἐνῷ εἰς τὰς ἡμιαστικὰς περιοχὰς 4,8 % καὶ ἀγροτικὰς 2,3 % εἶναι σχετικῶς γιαμηλή⁸⁸. Εἰς τὰς πόλεις μεσάίου μερέθους, τὰ ποσοστὰ ἀνεργίας εἶναι σχετικῶς ὑψηλὰ μεταξὺ τῶν ἀρρένων (6-7 %), λίαν δὲ ὑψηλὰ μεταξὺ τῶν θηλέων (29 %). Τοῦτο διφείλεται εἰς τὴν ἐποχικότητα τῶν κλάδων ἐπεξεργασίας φύλλων καπνοῦ ἢ ἄλλων βιομηχανικῶν ἐργασιῶν. Ἐπίσης, μεγάλο ποσοστὸν παρατηρεῖται καὶ εἰς τὸν κλάδον τῆς ἀνοικοδομήσεως, ὅσον καὶ ἀν ληφθῆ ὑπ' ὅψιν ὅτι ὁ οἰκοδομικὸς ὅργασμὸς τῆς χώρας κατὰ τὰ τελευταῖα ιδίως ἔτη εὑρίσκεται ἐν ἐντάσει⁸⁹. Τοῦτο διφείλεται μᾶλλον εἰς τὴν μεγάλην προσφορὰν ἐργασίας εἰς τὸν κλάδον αὐτόν.

Ο δείκτης ἀνόδου τῆς ἀνεργίας ἐπηρεάζεται γενικῶς κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸν ἀπὸ τὰ ἀστυφιλικὰ ριύματα. Οὕτω τὸ ρεῦμα τῶν μετακινουμένων γάριν καλυτέρας διαβιώσεως εἰς τὰ ἀστικὰ κέντρα, δὲν δύναται νὰ ἀπορροφηθῇ ἀπ' αὐτὰ λόγῳ ἐλλείψεως ἐργασίας ἔνεκα πληθώρας προσφορᾶς ἐργατικῶν γειτῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν προβλημάτων, ἐν τὸ ὅποιον εἶναι καὶ τῆς ἀνεργίας, μὴ ἐπιλυθὲν εἰσέτι. Τοῦτο θὰ ἡδύνατο νὰ παύσῃ ὑφιστάμενον, εὐθὺς δὲς παύσῃ ἡ ὑποαπασχόλησις εἰς τὸν ἀγροτικὸν τομέα τῆς οἰκονομίας⁹⁰. Ὁ οκαθηγητής B. Βογιατζῆς γράφει⁹¹ «ἡ ἀνεργία εἰς τὰς πόλεις καὶ ἡ ὑποαπασχόλησις εἰς τὴν ὑπαιθρὸν διφείλονται εἰς παράγοντας δρῶντας εἰς τὴν ὑπαι-

86. ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σημ. 19, 46, καὶ ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον, σ. 15, 40 ἐπ.

87. ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σημ. 72, σ. 46.

88. ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σημ. 72, σ. 28, 30 ἐπ.

89. ΕΣΥΕ, ὡς ἀνωτ. σημ. 88, σ. 27, 37.

90. B. Βογιατζῆ : 'Η ἐπιδρασίς τῆς συνδέσεως τῆς 'Ελλάδος μὲ τὴν EOK, ζνθ' ἀνωτ. σ. 7 ἐπ.

91. B. Βογιατζῆ : ὡς ἀνωτ. σημ. 90, σ. 6 ἐπ.

θρον καὶ ἄν ποτε παύσουν ὑφιστάμεναι ἡ ἀνεργία καὶ ἡ ὑποαπασχόλησις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν οἰκονομίαν. Θὰ διφεύλεται τοῦτο εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἔξουδετερώσεως τῆς ἐπιδράσεως τῶν παραγόντων αὐτῶν. Πρωτογενὲς φαινόμενον εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ὑποαπασχολήσεως εἰς τὴν ὥπαιθρον, δευτερογενὲς τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας εἰς τὰς πόλεις ».

III. Σχέσις ἀστυφιλίας καὶ μηχανοποιήσεως.

‘Η αὐξουσα τάσις μηχανοποιήσεως ἡ ἐκμηχανίσεως⁹² ἡ μηχανοκινήσεως (Machinisme) τῆς γεωργίας καὶ εἰδικώτερον τῶν γεωργικῶν καλλιεργειῶν, θὰ ἐπιφέρῃ πλῆγμα κατὰ τῆς τάσεως αὐτῆς τῶν κατοίκων τῶν ἀγροτικῶν περιφερειῶν νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ χωρία των⁹³ διὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς πόλεις, διότι δὲ αὐτῆς θὰ αὔξηθῇ τὸ εἰσόδημά των (καὶ οὕτω θὰ ἐκλείψῃ ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς ὡς ἀνω ἐγκαταλείψεως), ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν μόνον τὸ πλεονάζον (ἀναγκαστικῶς) ἐργατικὸν δυναμικὸν (25–70 %) «ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως⁹⁴ τῶν μηχανῶν, θὰ ἀπορροφηθῇ εἴτε ὑπὸ ἄλλων τομέων τῆς οἰκονομίας (π.χ. βιομηχανίας) εἴτε ἐντὸς αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀγροτικοῦ τομέως εἰς περιοχὰς ὅπου τὸ εῖδος τῶν καλλιεργειῶν ἐμφανίζει ἀνάγκην ἐργατικῶν ἔχειρῶν, μὴ δυναμένων νὰ ἀντικατασταθοῦν ἐν πολλοῖς ὑπὸ μηχανημάτων».

Ἐπιβάλλεται πρὸς τούτοις, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν μηχανοκαλλιέργειαν, ἡ ὀργάνωσις καὶ συνεταιρισμῶν, διότι ἡ ἀγορὰ κοινοχρήστων μηχανῶν θὰ ἀποφέρῃ πλεῖστα διφέλη.

Διαπιστώνεται ὅμως ὅτι ἡ ὀργάνωσις τῆς μηχανοκαλλιέργειας εἶναι στηριγμένη σὲ ἀντιοικονομικὲς βάσεις⁹⁵, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ βαθμὸς τῆς ὑποαπασχολήσεως (ἀγροτῶν καὶ ἐλκυστήρων) νὰ εἶναι μεγάλος καὶ νὰ μὴ ἐπιτυγχάνεται οὕτω ἡ διὰ τῆς μηχανοποιήσεως τῆς γεωργίας ἐπιδιωκομένη μεγίστη δυνατὴ αὔξησις τῆς παραγωγικότητος. ‘Ο καθηγητὴς Α. Πεπελάσης, γράφει⁹⁶ ὅτι «πρῶτον ὁ βαθμὸς μηχανοποιήσεως τῆς γεωργίας μᾶς εἶναι πολὺ ἐλλιπής καὶ ἀνισομερής καὶ ὅτι τὰ περιθώρια ποὺ ὑπάρχουν γιὰ περαιτέρω τεχνολογικὴ βελτίωσι εἶναι πολὺ ἀνετα, καὶ δεύτερον ὅτι στὴν περίπτωσι τούλαχιστον τῶν ἐλκυστήρων ὑπάρχει ἀνησυχητικὰ ὑψηλὸς βαθμὸς ὑποαπασχολήσεως τῶν ποὺ σημαίνει φυσικὰ ὅτι ἡ ἐπένδυσις κεφαλαίου σὲ ἐλκυστῆρες γίνεται κατὰ τρόπον ἀντιοικονομικὸ καὶ τὸ χειρότερον ὅτι ἡ τάσις σύτῃ ἐξακολουθεῖ ...».

92. Ε. Ζολώτα : Νομισματικὴ ‘Ισορροπία . . . ὡς ἀνωτ. σημ. 22, σ. 288. Α. Πεπελάση : Σπατάλη ἀντὶ ὠφελείας, ἀρθρον εἰς ἐφημερίδα «Βῆμα» Αθηνῶν τῆς 23.5.1965, σ. 1 καὶ 12.

93. Α. Λέτσα : ὡς ἀνωτ. σημ. 9, σ. 177, ὅπου ἐν ἐκτάσει ἐρευνῶνται τὰ πλεονεκτήματα ἐκ τῆς μηχανοκινήσεως ἐν τῇ γεωργίᾳ.

94. Ε. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σημ. 92, σ. 289 ἐπ.

95. Β. Βογιατζῆ : ὡς ἀνωτ. σημ. 9 (‘Η ἐπιδρασις τῆς συνδέσεως . . .) σ. 14.

96. Α. Πεπελάση : ὡς ἀνωτ. σημ. 91, σ. 12.

ΚΡΙΣΕΙΣ—ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ—ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Πρὸς περιστολὴν τοῦ τεραστίου οἰκονομικοῦ προβλήματος τῆς ἀστυφιλίας. διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας, καὶ λόγῳ θὰ ἥτο :

α) Νὰ γίνῃ ἀναδιάρθρωσις τῶν καλλιεργειῶν⁹⁷ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποδόσεων τῶν παλαιῶν καλλιεργειῶν πρὸς τὰς μελλούσας νὰ εἰσαχθούν καὶ ἀντιστοίχως νὰ ἐνθαρρυνθῇ ἡ διάδοσις καὶ ἑτέρων καλλιεργειῶν αἱ ὅποιαι θὰ κατελάμβανον τὰς οὕτω ἐγκαταλειπομένας ἔκτασεις⁹⁸ — καὶ ἵσως εἰς ὅρισμένες περιπτώσεις ἀντικατάστασις τῆς ἐκτατικῆς διὰ τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας — ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορισμάτων τῶν νεωτέρων τεχνικοοἰκονομικῶν ἔρευνῶν⁹⁹ παραγωγῆς καὶ διαθέσεως τῶν προϊόντων, ὅχι μόνον εἰς τὴν ἐγγιώριον ἀγοράν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἀντεπεξέλθωμεν εἰς τὸν συναγωνισμὸν τῶν προϊόντων τῶν χωρῶν — μελῶν τῆς Ε.Ο.Κ.¹⁰⁰.

β) Νὰ δημιουργηθοῦν εὐκαιρίαι ἀπασχολήσεως, διὰ μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἐργαζομένων ἀτόμων τῆς ὑπαίθρου, διότι ἐλαττουμένης τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς ὑποαπασχολήσεως, ἀτονεῖ τὸ ἀστυφιλικὸν ρεῦμα πρὸς τὸ ἀστικὸν κέντρα.

γ) Νὰ καθιερωθῇ διὰ νόμου¹⁰¹, ὁ ὑποχρεωτικὸς ἀναδασμὸς τῶν ἀγροτικῶν¹⁰² ἰδιοκτησιῶν διὰ νὰ ἐκλείψῃ ὁ πολυτεμαχισμὸς τοῦ ἀγροτικοῦ κλήρου ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ ὅχι μόνον ἀναστατωτικὸν παράγοντα ἀναπτύξεως τῆς γεωργίας ἀλλὰ καὶ ἡ ἐτησία ζημία τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονονίας¹⁰³ εἶναι λίγην

97. 'Η «ἀναδιάρθρωσις τῶν καλλιεργειῶν» ἀπετέλεσε θέμα Δημοσίας Συζήτησεως τῆς Έλ. Ἐταιρ. Οἰκ. Ἐπιστημῶν τῆς 29.11.1963 (Αἱ εἰσηγήσεις ἐδημοσιεύθησαν εἰς Ἀρχεῖον Οἰκ. καὶ Κοιν. Ἐπιστημῶν, τ. Δ'/1964, σ. 889–930), ὅπου ἔλαβον μέρος μὲ διεξοδικάς ἀναλύσεις οἱ : Λ.Ι. Λιακατᾶς (ώς ἀνωτ. σ. 889–903), Χρ. Εὐελπίδης (ώς ἀνωτ. σ. 904–912), Δ.Γ. Ἀθανασάτος (ώς ἀνωτ. σ. 912–922), Κ. Νεύρος (ώς ἀνωτ. σ. 922–929), καὶ Δ.Ι. Δελιβάνης (ώς ἀνωτ. σ. 929–930), ὅπου ἐπεκράτησεν ἡ ἀποψίς «ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς ἀποθαρρύνσεως τῆς σιτοπαραγωγῆς ήτο ἀνεδαφικὴ καὶ ἐλάχιστα ἀπέδωσεν ...». βλ. ἐπίσης, Ξ. Ζολώτα : Νομισματικὴ Ἰσορ., ὡς ἀνωτ. σημ. 22, σ. 298, ὅπου καὶ σχετικαὶ ἐπὶ τοῦ θέματος προτάσεις Α.Ν. Γιαννιώτη : 'Η Σύνδεσις τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ΕΟΚ, Ἀθῆναι 1965, σ. 89 ἐπ.

98. βλ. Εἰσήγησιν Λ.Ι. Λιακατᾶς, ὡς ἀνωτ. σημ. 97, σ. 889 ἐπ.· Δ.Ι. Ἀθανασάτου : ὡς ἀνωτ. σημ. 97, σ. 912 ἐπ.

99. βλ. Ξ. Ζολώτα : Νομισματικὴ Ἰσορροπία καὶ Οἰκονομικὴ 'Αγάπτυξις, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 22, σ. 276 ἐπ.· Εἰσήγησιν Χρ. Εὐελπίδη εἰς Συζήτησιν, ὡς ἀνωτ. σημ. 97, σ. 911 ἐπ.

100. βλ. Εἰσήγησιν Δ.Γ. Ἀθανασάτου : ὡς ἀνωτ. σημ. 97, σ. 913 ἐπ.

101. 'Ο ἀναδασμὸς περιέχεται εἰς τὸν ΑΝ. 821/1948 «περὶ ἀναδιανομῆς ἀγροτικῶν κτημάτων (ἐκούσιος) καὶ εἰς τὸ ΝΔ 3881/58 περὶ περιοχῶν ἔκτελέσεως ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων.

102. βλ. Ξ. Ζολώτα : Νομισματικὴ Ἰσορροπία, ὡς ἀνωτ. σημ. 22, σ. 280 ἐπ.

103. I.M. Ἰωσηφίδου : 'Αναδασμὸς ἐντὸς ἀρδευτικῶν δικτύων, εἰς περιοδ. «Γεωπονικά», τχ. 118–119/1964.

σημαντική. Πλεῦστα εἶναι τὰ μειονεκτήματα τοῦ πολυτεμαχισμοῦ¹⁰⁴, (ώς ἡ μὴ δυνατότης χρησιμοποιήσεως καλλιεργητικῶν μηχανῶν, ἡ δυσχερής ἄρδευσις, δυσχεραίνεται ἡ ἔφαρμογή ἐκτατικῆς καλλιεργείας, αἱ ἐκμεταλλεύσεις εἶναι κατεσπαρμέναι μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλειαν χρόνου, αὔξησιν κόστους κ.ἄ.) τὰ δόποια εὑρίσκουν ἀντιθέτως ἀντίστοιχα πλεονεκτήματα, εἰς τὴν ἐνοποιημένην¹⁰⁵ ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν.

‘Ο ἀναδασμὸς μέχρι τοῦδε, βάσει τῆς ἴσχυούσης νομοθεσίας διενεργεῖται, εἴτε ἑκουσίως (ὅπου ἀπαιτεῖται ἡ συγκατάθεσις τῆς πλειοψηφίας τῶν κληρούχων¹⁰⁶, οἱ δόποιοι ἐπὶ πλέον δέον νὰ ἔχουν ἀθροιστικῶς ἰδιοκτησίας ὑπερβαινούσας τὸ ἥμισυ τοῦ συνόλου τῶν ἐκτάσεων τῆς περιοχῆς τοῦ ἀναδασμοῦ), εἴτε ὑποχρεωτικῶς (εἰς περιοχὰς περιλαμβανομένων ἐντὸς τοῦ δικτύου τῶν ἐκτελουμένων ἀρδευτικῶν ἔργων, διὰ τὴν ἐπωφελεστέραν¹⁰⁷ χρησιμοποιήσιν τῶν ὑδάτων ἀρδεύσεως) τῇ ἀποφάσει τοῦ ‘Ποιουργοῦ Γεωργίας.

δ) Νὰ αὐξηθῇ ἡ δευτερογενῆς δραστηριότης¹⁰⁸ τῆς ὑπαίθρου, διὰ τῆς ἰδρύσεως γεωργικῶν βιομηχανιῶν τυποποιήσεως, διαλογῆς καὶ συσκευασίας τῶν παραγομένων ἀγροτικῶν προϊόντων ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς καταλλήλους ψυκτικὰς ἐγκαταστάσεις, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ ὑπερβοῦν τὸ μέγιστον δυνατὸν δριόν των, τόσον αἱ ἔξαγωγαὶ ἔξωτερικοῦ ὅσον καὶ ἡ κατανάλωσις ἐσωτερικοῦ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς, ἡ δόποια θὰ ἐπιφέρῃ μείωσιν τοῦ κόστους τῶν παραγογένων προϊόντων, καλυτέρευσιν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐπομένως αὔξησιν τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τῶν παραγωγῶν.

ε) Νὰ «έπιδιωχθῇ ἡ κατὰ τρόπον ὀρθολογιστικὸν¹⁰⁹ ὕψωσις τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὴν ὑπαίθρον, καὶ ἡ διάθεσις τῶν προτόντων, διότι ἀλλως ἡ ὕψωσις μόνον τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προτόντων, ἡ δόποια θὰ ὕψωνε τὸ εἰσόδημα τῶν γεωργῶν (καὶ ἐμμέσως τὸν μισθὸν τῶν γεωργοεργατῶν) θὰ περιώριζε τὴν ζήτησιν αὐτῶν μὲ ὅλας τὰς ἀπωτέρας δυσμενεῖς συνεπείας. Ὁρθολογιστικὸς τρόπος σημαίνει, μείωσις τοῦ κόστους δἰ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος τῆς ἔργασίας, χρησιμοποιήσεως τεχνικῶν μέσων, δημιουργία ὑγιῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ συστηματοποίησις τῆς παραγωγῆς των», γράφει ὁ καθηγητὴς Β. Βογιατζῆς.

Διότι τὸ ἀγροτικὸν εἰσόδημα εἶναι χαμηλὸν καὶ καθ' ἔαυτὸν καὶ ἐν συγκρί-

104. Ε. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σημ. 102, σ. 278.: Β. Βογιατζῆ : ὡς ἀνωτ. σημ. 2, σ. 59 ἐπ., δόπου εὐρεῖα ἀνάλυσις.

105. Ε. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σημ. 104, σ. 280 ἐπ.

106. Ε. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σημ. 105, σ. 280 ἐπ.

107. Ε. Ζολώτα : ὡς ἀνωτ. σ. 280 ἐπ.

108. Ν.Α. Φωτήλα, ἔνθ' ἀνωτ. σημ. 3, σ. 419. Ε. Παπαγεωργίου : ἔνθ' ἀνωτ. σ. 741, 2α στήλη. Χρ. Εὐελπίδη : Εἰσήγησις ὡς ἀνωτ. σημ. 97, σ. 909.

109. Β. Βογιατζῆ : ὡς ἀνωτ. σημ. 2, σ. 81.

σει πρὸς τὸ εἰσόδημα τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. «Ἐὰν διαιρέσωμεν¹¹⁰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ συνόλου τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀτόμων ποὺ ἀποτελοῦν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμόν, προκύπτει, ὅτι τὸ κατὰ κεφαλὴν (μέλους ἀγροτικῆς οἰκογενείας) ἑτήσιον εἰσόδημα εἶναι ἵσον πρὸς 230 \$ (δολλάρια), ἐνῷ τὸ ἑτήσιον εἰσόδημα κατὰ κεφαλὴν ἀστικῆς οἰκογενείας εἶναι ἵσον πρὸς 570 \$ (δολλάρια),

στ.) Νὰ αὐξῇθοῦν οἱ μισθοὶ (ἐργατικοὶ κυρίως)¹¹¹, διότι οὕτω θὰ ἔξουδετερωθῇ ἡ μετανάστευσις καὶ ἐμμέσως ἡ ἀστυφυλία. Τοῦτο ὅμως ἔξαρτᾶται ἐκ τῆς αόριστης ἀποδόσεως ἐργασίας¹¹², ἡ ὁποία καὶ αὕτη ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ μηχανικοῦ ἔξοπλισμοῦ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐκ τῆς ὅλης ὀργανώσεως, τῆς ὑφισταμένης βασικῆς ὑποδομῆς (κατασκευὴ ἔργων, λιμένων, ἡλεκτροφωτισμοῦ) καὶ γενικῶς τοῦ κρατοῦντος βιομηχανικοῦ κλίματος».

ζ) Νὰ ἀναπτυχθοῦν συστηματικῶς ἡ δενδροκομία, κτηνοτροφία, ἡ ἀλιεία καὶ οἱ διάφοροι κατὰ τὸν κλάδο τῆς οἰκονομίας (γεωργίας) οὕτως ὥστε νὰ καταστοῦν πλήρως ἐκμεταλλεύσιμοι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, πρὸς ὄφελος τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀγροτικοῦ κυρίως πληθυσμοῦ τῆς χώρας, συντείνων οὕτω εἰς τὸν μεταναστεύσεως (ἐσωτερικῆς καὶ ἔξωτερικῆς) καὶ τῶν ἐπακολούθων αὐτῆς.

— 'Η δενδροκομία ἀνεπτύχθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μὲ γοργότατον ρυθμόν. 'Η ἐπέκτασις ὅμως αὐτῆς δὲν ἐγένετο εἰς ἐφαρμογὴν ἐνὸς πλήρους προγράμματος. 'Ο προγραμματισμὸς τῆς πρέπει νὰ γίνη ἐν τῷ συτόλῳ μὲ βάσιν τὰς σημερινὰς καὶ μελλοντικὰς ὀνάργας τῆς χώρας καὶ ἰδιαιτέρως τῶν ἀγορῶν τοῦ ἔξωτερικοῦ. Τὰ προβλήματα τὰ προερχόμενα ἐκ ταύτης, εἶναι τεχνικῆς (ἐκλογὴ ἐδάφους, καλλιεργητικοὶ ἔργοι καὶ άλλοι) καὶ οἰκονομικῆς φύσεως (κόστος παραγωγῆς, διακίνησις καὶ διάθεσις τῶν παραγομένων προϊόντων) καὶ ἐμπορικῆς φύσεως (διαφήμισις, διάνοιξις νέων ἀγορῶν, παρακολούθησις τῶν συναγωνιστριῶν χωρῶν)¹¹³.

'Η δενδροκομία δύναται ἐὰν ἀρτίως ὀργανωθῇ ἡ παραγωγὴ καὶ εἰδικώτερον ἡ ἐμπορία¹¹⁴ μετὰ τῆς ἀλλοδαπῆς ἀγορᾶς νὰ ἀποτελέσῃ μίαν τῶν καλυτέρων πλουτοπαραγωγικῶν πηγῶν τῆς χώρας, ἐπιλύουσα ταυτοχρόνως καὶ τὸ

110. Δ.Π. Πάτρα : 'Η ἀγροτικὴ οἰκονομία μετὰ τὴν σύνδεσιν μὲ τὴν ΕΟΚ, ἐνθ' ἀνωτ. σημ. 53, σ. 10 ἐπ., ὅπου λεπτομερής ἔξέτασις τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος.

111. Κ. Φερεντίνου : 'Η ἀπομίμησις τῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας, εἰς Δελτίον ΑΤΕ, τχ. 66/1953, σ. 11.

112. Β. Βογιατζῆ : 'Η ἐπίδρασις τῆς συνδέσεως, ὡς ἀνωτ. σημ. 9, σ. 19.

113. Γ. Ἀντωνίου : 'Ο προγραμματισμὸς εἰς τὴν δενδροκομίαν, εἰς Δελτίον ΑΤΕ, τχ. 97/1957, σ. 32 ἐπ.. Δ. Δελιβάνη : ἐνθ' ἀνωτ. σ. 59 ἐπ.. Δ.Ε. Καλιτσουνάκη : ἐνθ' ἀνωτ. σημ. 16, σ. 131 ἐπ.

114. Χρ. Βασματζίδη : Τὰ νωπὰ ὀπωροκηπευτικά, εἰς Δελτίον ΑΤΕ, τχ. 97/1957, σ. 6 ἐπ.

όξει δημογραφικὸν πρόβλημα, λόγω τῆς ἀπασχολήσεως μεγάλου ἀριθμοῦ ἔργατικῶν αἱ ὄποιαι ἄλλως θὰ εὔρισκον διέξοδον εἰς τὴν εὔκολον διανοίᾳ λύσιν τῆς μεταναστεύσεως.

‘Η Ἐλλὰς λόγῳ τῶν εἰδικῶν κλιματολογικῶν συνθηκῶν¹¹⁵ καὶ τῆς συγχρόνου ἐξελίξεως τῶν μεταφορῶν διείλει νὰ ἐπωφεληθῇ αὐτῶν καὶ νὰ μεταβληθῇ εἰς ἕνα δενδρόκηπον τῆς Εὐρώπης μὲ σκοπὸν τὴν αὔξησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦ γεωργικοῦ τῆς εἰσοδήματος.

“Ηδη ὁ συναγωγισμὸς¹¹⁶ ἐξαγωγῶν φρούτων καὶ ἄλλων δενδροκομικῶν προϊόντων εἶναι μεγάλος. Κατὰ τὸ παρελθόν οἱ διάφοροι εἰσαγωγεῖς τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶχον ἀντιμετωπίσει τὸ Ἰταλικὸν¹¹⁷ κυρίως ἄλλα καὶ τὸ Ἰσπανικὸν μονοπώλιον ἐξαγωγῆς φρούτων. Σήμερον διὰ τῆς αὔξούσης διεισδύσεως τῶν προϊόντων μας εἰς τὰ ἔνα κράτη ταῦτα ἥρχισαν νὰ ἐξασθενοῦν, χωρὶς ὅμως αὐτὸν νὰ σημαίνῃ ὅτι ὁ κίνδυνος διὰ τὰς ἑλληνικὰς ἐξαγωγὰς ἐξέλιπεν. Χρειάζεται νὰ καταβληθῇ ἡ κάθε δυνατὴ προσπάθεια διὰ τὴν σταθεροποίησίν μας εἰς τὰς ἀγορὰς αὐτάς, ἡ ὄποια θὰ ἐπιτευχθῇ μὲ τὴν ίσχυρὰν ὄργάνωσιν τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου.

—Ἐπίσης ἡ ἀνάπτυξις τῆς κτηνοτροφίας πρέπει νὰ ἐπιταχυνθῇ διὰ νὰ ἐκλείψῃ τὸ γεγονός τῆς εἰσαγωγῆς κτηνοτροφικῶν εἰδῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατὰ τὸν Καθηγητὴν Χρ. Εὐελπίδην, ἡ αὔξησις τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς θὰ ἐπέλθῃ «ὅχι διὰ τῆς αὔξησεως τῶν ἐκτρεφομένων ζῴων, ἀλλὰ διὰ τῆς βελτιώσεως των (κυρίως τῶν ἀγελάδων) καὶ πρὸ παντὸς διὰ τῆς καλυτέρας διατροφῆς των». Πρέπει ἐπίσης νὰ εἰσαχθῇ ἡ ἐκτροφὴ παραγωγικῶν ζῴων, πρὸς βελτίωσιν τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος.

‘Η κτηνοτροφία, ἀν καὶ ἀποτελεῖ τὸ ἔν σκέλος τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας δὲν ἔχει λάβει τὴν δέουσαν ἀνάπτυξιν. «Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μὴ ὑπαρξίαν καταλλήλων οἰκολογικῶν συνθηκῶν, μὲ ἐπακόλουθον τὴν ἔλλειψιν πλουσίων φυσικῶν λειμώνων καὶ βιοσκῶν καὶ τὴν δυσχέρειαν οὕτω ἀναπτύξεως κτηνοτροφίας μεγάλων ζῴων καὶ δὴ ἀγελαδοτροφίας». «Οὕτω ἡ χώρα μας μειονεκτεῖ ἔναντι τῶν ἄλλων χωρῶν - μελῶν τῆς ΕΟΚ αἱ ὄποιαι στηρίζουν τὴν κτηνοτροφίαν των εἰς τὴν ὑπαρξίαν ἀφθόνων καὶ πλουσίων βιοσκῶν».

115. Γ. Ἀντωνίου : ὡς ἀνωτ. σημ. 113, σ. 33.

116. Χρ. Βασματζίδη : ὡς ἀνωτ. σημ. 114, σ. 7 ἐπ.

117. Π. Σωτηρίου : ‘Η δενδροκομία εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς Δελτίον ΑΤΕ, τχ. 94/1957, σ. 9 ἐπ.

—'Αναμφιβόλως καὶ ὁ κλάδος τῆς ἀλιείας ἀποτελεῖ ἔνα ἐκ τῶν βασικῶν παραγόντων ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, συντείνων εἰς τὸ νὰ δοθῇ κατὰ τὸ δυνατὸν διέξοδος εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀνεργίας καὶ μεταναστεύσεως ποὺ μαστίζει τὴν χώραν μας.

'Η ἑλληνικὴ ἀλιεία (ἐκτὸς τῆς παρακτίου) προσανατολίζεται περισσότερον πρὸς τὴν 'Ατλαντικὴν τοιαύτην, ἡ ὅποια παρουσιάζει περισσότερον πεδίον μαζικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἀπὸ ἀπόψεως ποσότητος ἵχθυών, διὰ τῆς μεθόδου τῆς καταψύξεως ἐπὶ τοῦ σκάφους (χρησιμοποιουμένων πρὸς τοῦτο εἰδικῶν ἀλιευτικῶν σκαφῶν).

'Επίσης καὶ ἡ σποργαλιεία ὀρθολογιστικῶς ὄργανουμένη¹²³ εἰς τὰς μεθόδους παραγωγῆς καὶ ἐπεξεργασίας (διὰ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν ἥδη ὄγκουμενον ἀνταγωνισμόν), δύναται νὰ ἀποτελέσῃ πηγὴν εἰσοδήματος καὶ τακτικῆς ἐργασίας εἰς πλείστους ἐκ τῶν ἀνέργων μας (ἀνεπαγγέλτων).

η) 'Η αὔξησις τοῦ τουριστικοῦ ρεύματος τῆς χώρας μας, ἡ ὅποια πλουσία εἶναι εἰς ἀρχαιολογικούς καὶ τουριστικούς τόπους, θὰ συνέβαλε μεγάλως εἰς τὴν τόνωσιν τῆς ὑπαίθρου (διὰ τῆς αὔξησεως τοῦ εἰσοδήματος τῶν κατοίκων) καὶ εἰς ἀτονίαν τῆς τάσεως τῆς «φυγῆς», διότι ἡ μεγαλυτέρα αἰτία (τὸ μικρόν των εἰσόδημα) βαθμηδὸν θὰ ἐξέλιπε, πρὸς ὅφελος ὅλων.